

ANDRZEJ M. WYRWA

Ad futuram rei memoriam on the fiftieth anniversary
of the Museum of the First Piasts at Lednica foundation
The Historic Monument of the Nation's Culture

ABSTRACT: The present article shows synthetic reflections on the history of the Museum of the First Piasts at Lednica, which as an Archaeological Sanctuary at Ostrów Lednicki, described as a Historic Monument of the Nation's Culture, initially named the Museum of the Origins of the Polish State (until 1975), was legally established in 1969. All the activities on the basis of which this museum was created, which aimed at the preservation of the ruins of Roman architecture at Ostrów Lednicki — the residence of the first Piasts from the 2nd half of the 10th century — had started already in the second half of the 19th century. The present outline to the history of this museum, which was created on the 50th anniversary of the institution and 30th anniversary of the publication of the first volume of *Studia Lednickie* (*Lednica Studies*), presents in short the most important moments in the history of this centre since 1856 as well as its contemporary position on the cultural map of Poland.

KEYWORDS: Museum of the First Piasts at Lednica, Museum of the Origins of the Polish State [in Dziekanowice; at Lednica], Ostrów Lednicki, Giecz, Grzybowo, the 50th anniversary of the Museum of the First Piasts at Lednica, Historic Monument, Historic Monument of the Nation's Culture

ABSTRAKT: W niniejszym artykule prezentujemy syntetyczne refleksje na temat historii Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy powołanego w 1969 roku jako Rezerwat Archeologiczny na Ostrowie Lednickim. Określony w pierwszych dokumentach jako Pomnik Historii Kultury Narodu, początkowo (do 1975 roku) nosił nazwę Muzeum Początków Państwa Polskiego. Celem instytucji była opieka i badania grodu oraz ruin architektury romańskiej na Ostrowie Lednickim — rezydencji pierwszych Piastów z 2. połowy X wieku. Obszar Ostrowa stanowił przestrzeń, na podstawie której muzeum to wyrosło, jednak nowożytnie zainteresowania wyspą z zabytkowymi ruinami rozpoczęły się już w połowie XIX wieku. Od tego momentu należy też liczyć działania zmierzające do powstania tego ośrodka. Niniejszy szkic historii muzeum, powstały w 50-lecie istnienia instytucji i 30-lecie ukazania się pierwszego tomu „Studiów Lednickich”, w skrótej formie pokazuje istotne momenty w dziejach tego ośrodka od 1856 roku i jego współczesne miejsce na mapie kulturowej Polski.

SŁOWA KLUCZOWE: Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, Muzeum Początków Państwa Polskiego [w Dziekanowicach; na Lednicy], Ostrów Lednicki, Giecz, Grzy-

bowo, 50-lecie Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, Pomnik Historii, Pomnik Historii Kultury Narodu

Since ancient times the “tales” about the history of states and nations were treated as *ad futuram rei memoriam*, i.e. as future mementos. This is how in the 15th century Jan Długosz (fig. 1) in the first volume of his chronicle — in *Chorografia*, which in part was devoted to the description of waters and lands of Poland — described Lednica Lake:

Lednica, znaczne jezioro w Wielkopolsce, położone koło miasteczka Pobiedziska, miała mające wyspę, na której, jak starzy wspominają raczej, aniżeli przekazują pismem, była ongiś ufundowana gnieźnieńska katedra metropolitalna (co też ruiny i szczątki murów potwierdzają), z biegiem zaś czasu dla trudności dostępu przeniesiona do Gniezna. [Jezioro zaś ma] ponad dwie mile długości¹ [DŁUGOSZ 1961: 1, 142].

FIG. 1. Jan Długosz acc. to the drawing by Jan Matejko from 1880; “Tygodnik Ilustrowany” 1880, no. 230

RYC. 1. Jan Długosz wg rys. Jana Matejki z 1880 roku; „Tygodnik Ilustrowany” 1880, nr 230

¹ Lednica, a sizeable lake in Wielkopolska, located near Pobiedziska town, which had a considerable island, where, as the old folks recollect rather than write about it, Gniezno Metropolitan Cathedral was aforesite located (which is confirmed by the ruins and remains of the walls), which over time was moved to Gniezno because of difficult access. [Whereas the lake is] over two miles long. (All quotations translated by Marta Koszko).

Next to the Bull of Gniezno from 1136 [KDW: 7], in which Ostrów Lednicki is also mentioned, the aforementioned record is one of the first more comprehensive pieces of information about this place, so peculiar to Polish history and culture. From the centuries-long perspective of chroniclers, historiographers, people who study antiquity, and historians, and then archaeologists, anthropologists and naturalists, it can be now stated that this of yore very mysterious and mythical island — *ostrov* with the stone ruins at Lednica Lake, in the middle of Wielkopolska, near Gniezno — in the early Middle Ages was one of the most important settlements on the map of the emerging state of the first Piasts in the 2nd half of the 10th century. The residential centre of the first Piast princes — prince Mieszko I, the prince and then the first king of Poland, Bolesław, by his descendants called Chrobry, along with king Mieszko II and their successors — was located there. The plans of the Piast state development, called Polonia (Poland) around 1000, were constructed here. Until the beginning of the 11th century, for around 80 years, this place was marked as one of the most important power centres on the Piast land. Its glory days, as already described in many places,² ended at the end of 1030s as a result of the incursion of the Czech prince Brzetysław, whose troops in 1038 or 1039, during the desolation of Wielkopolska, burnt and plundered the gord on Lednica island. After these difficult moments and probably heavy fights in defence of the Piast residence [see i.a. WILKE 2018] Ostrów Lednicki was slowly overshadowed. Its position was taken over by the developing residential centres in Poznań and Gniezno [see i.a. WYRWA 2016a, see references] and it was influenced by the relocation of the central power to the south of the Polish land to Cracow and by changes in organization of the Piast state, which took place around/after 1136. This area, however, has never been entirely forgotten. Knowledge about it, by moving slowly to stories and legends, of which the Długosz record or legends about this place [see i.a.: LEDNICKIE SERC PAMIĄTKI 2015] are a particular example, prevailed until the 19th century, when people who study ancient times, i.e. the searchers, researchers dealing with antiquity, “hungry” for knowledge about the history of Poland, a Poland which had disappeared from the political maps of Europe as a result of partition, tried to answer the following question: “What was Ostrów Lednicki?” [P.A. 1875; WĘSIERSKI 1875]. Thus, i.a. in 1843 a great propagator of our history, Count Edward Raczyński in his *Wspomnienia Wielkopolski*, on the basis of a hearsay, wrote i.a. that “[on] this island [on an isle on a lake near Lenna Góra, one and a half miles away from Gniezno] Bolesław Chrobry had a castle and a castle-town, and it was here where he hosted Otto III” [RACZYŃSKI 1843] (cf. fig. 2).

² About Ostrów and its role in the history of the Polish state, see mainly: GÓRECKI 2001; CUSTODIA MEMORIAE 2009: passim; FRYZA, WRZESIŃSKI 2009; CICIORA, WYRWA 2013; OSTRÓW LEDNICKI 2016a; SANKIEWICZ, WYRWA 2018; in above-mentioned further references on the topic; the present views constitute the changed and completed version of the presented problem which is included in the compilation WYRWA 2009.

In the years 1837–1856 Karol Johannes, a tacksman of Ostrów, treated the architectural relics on Ostrów Lednicki as a resource base and sourced stone building materials there. His activity caused a lot of damage. One of the greatest proponents of the preservation of the memory of the relics of “Lenna Góra” (Fief Mountain) was Count Albin Węsierski, with the Belina coat of arms (1812–1875), who prevented the monument from total destruction. In 1856 he bought the island and endeavoured to secure the architectural sites located there and to protect them for posterity.³

FIG. 2. The oldest presently known cadastral map of Rybitwa village with a part of Lednica lake, created in May 1835 on the groundwork made in the winter of 1818–1819; found during the query for the jubilee exhibition on the occasion of the 50th anniversary of the Museum; The State Archives in Poznań, group: 53/291/0 Regirungsbezirk in Poznań, signature Rej. Poz. 1/97

RYC. 2. Najstarsza znana obecnie mapa katastralna wsi Rybitwy z fragmentem jeziora Lednica, wykonana w maju 1835 na podkładzie sporządzonym zimą 1818–1819; odkryta w czasie kwerend do wystawy jubileuszowej 50-lecia muzeum; APP

³ For information about count Albin Węsierski, see i.a.: FOGEL 1991: passim; WYRWA 2016b; in above-mentioned further references on the topic.

He particularly put a lot of effort into the dissemination of knowledge about the historical importance and the role of Ostrów for the history and culture of Poland — the historical origins of our state on the Polish land and abroad. He engaged into this activity the most excellent representatives of the intellectual and artistic elite of the 2nd half of the 19th century. And as a result of this activity, this place became a mecca of a peculiar kind, which was visited by people searching for the tangible roots of the cultural identity and former power of the Poles.

Owing to count Węsierski the remarkable representatives of the historical science of this period became strongly interested in Ostrów, among others count Aleksander Przędziecki, Joachim Lelewel, Antoni Białecki, Marian Sokołowski, Władysław Łuszczkiewicz, the priest Ignacy Polkowski, Józef Łepkowski, Karol Libelt, as well as writers and artists, i.a. Józef Ignacy Kraszewski, who referred to Ostrów in his *Stara baśń* (An Ancient Tale) [KRASZEWSKI 1876, 1879] (cf. fig. 3), Stanisław Wyspiański in the drama *Bolesław Śmiały* (1902), or Jan Matejko, who in his painting *Zaprowadzenie chrześcijaństwa R.P. 965* from 1889, created in a cycle of 12 paintings in the “Dzieje cywilizacji w Polsce” series, placed the baptism certificate of prince Mieszko on the south shore of Lake Lednica [CICIORA, WYRWA 2013]. Węsierski came into contact also with Rudolf Virchow, a remarkable German anthropologist, in order to determine the character and the chronology of the monuments obtained from Lednicki Ostrów. Regardless of the aforementioned individuals, many more people were engaged in the promotion of Ostrów, especially those centred around The Poznań Society For the Advancement of Arts and Sciences, the Academy of Learning in Cracow, and the intellectual circles associated with them.⁴

Everyone perceived Ostrów Lednicki and the ruins of a “castle” located there as a site of material culture particularly important for the identity of the Poles, which embraced a great symbolism of the power of a Nation and a need to recall and consolidate the knowledge about the past — about the country’s long cultural tradition, on the basis of which the contemporary times flourished. The need for continuous reminding about the past — both then and now — is explicitly expressed in the words of i.a. Józef Chociszewski, who in a *Piast* calendar, which was edited by him, wrote i.a.:

Kto ma sposobność poznania historii polskiej, a zaniedbuje tego obowiązku, ten zasłużył na pogardę, a gorzej jeszcze czyni ten, kto się nie stara o to, aby dzieci polskie znały historią swego narodu⁵ [PIAST 1889: 82].

---

⁴ See i.a.: FOGEL 1991; BIERNACKI 2005; WYRWA 2012b; CICIORA, WYRWA 2013: passim; LINETY 2014; 2016; 2018; LEDNICKIE SERC PAMIĄTKI 2015, in above-mentioned further references on the topic.

⁵ One who has the opportunity to learn about Polish history, but neglects this duty, deserves contempt, and the one who does not strive for making Polish children know the history of their nation acts even worse.

Lubostwi 14 Września 1876.
201 *SLB*

Czcigodny i najracniejszy Panie!

Tchem jedynym pncorytawszeg Wasza pnc-
 Sliczna powieść „Stara Baśń” dotąd
 wyjść z szumienia nie mogą nad genial-
 nym utworem, który nie Baśnia, z
 przedkrycia lat opowiadana, ale prawda,
 jest na którą dziś patrzył wierszy
 Duch Wasz i nieopracowane dny
 Wasze.

Zbiornikę o lednicy o której były
 cudnych w Baśni Waszej ustępisz
 a która była co wyszła z pod masy
 przyjmijcie Najracniejszy Panie
 w nie wymownym hołdzie czei i
 swiętbienia mego.

Stęga najwzobniejszy
 ks Polkowski

FIG. 3. A letter from Ignacy Polkowski, the priest, to Józef Ignacy Kraszewski from 14th September 1876, written to the prominent writer after a historical novel *Stara baśń* (An Ancient Tale) was published; it contained fiction threads concerning pre-Christian rituals at Ostrów Lednicki; BJ

RYC. 3. List ks. Ignacego Polkowskiego do Józefa Ignacego Kraszewskiego z 14 września 1876 roku, skreślony do wybitnego pisarza po ukazaniu się powieści historycznej *Stara baśń*, gdzie znalazły się fabularne wątki o przedchrześcijańskich rytuałach na Ostrowie Lednickim; BJ

How Ostrów Lednicki and its role with its historic monuments were perceived, is also explicitly expressed, among many other statements, in a statement which prevails to this day, from a letter from Karol Libelt to count Albin Węsierski, written in Brdowo near Gołańcz on 15th October 1871. Karol Libelt, in response to Węsierski's account from the congress in Bolonia, also shared with him his afterthoughts on this topic, and wrote among others very significant words:

[...] Ostrowie na Jeziorze Lednica [to] najcenniejszy na całej ziemi polskiej zabytek przeszłości dlatego wart Twojej pieczy i starania⁶ [LIBELT 1978].

The role of count Albin Węsierski in the protection of the cultural heritage of Ostrów Lednicki (Gnieźnianka) is explicitly described by the words of Joachim Lelewel (fig. 4) in his letter of 15th February 1860 to the count, where it can be read [PRZEZDZIECKI 1869b; see also: ABRAMOWICZ 2002]:

Dziś nie ocenioną staje się przeszłość; [...] ocalić ją, Wam przekazano, a Tobie czci godny obywatelu, [...] [Ostrów na Lednicy] powierzyła szczęściem Opatrzność⁷.

FIG. 4. Joachim Lelewel (1786–1861), portrait of the unknown author after 1831; pl.wikipedia.org/wiki/Joachim_Lelewel#/media/File:Joachim_Lelewel_q.PNG

РѢС. 4. Joachim Lelewel (1786–1861) portret nieznanego autora po 1831 roku; pl.wikipedia.org/wiki/Joachim_Lelewel#/media/File:Joachim_Lelewel_q.PNG

⁶ Ostrowie on Lake Lednica [is] the most precious relic of the past on the Polish land, and for this reason is worth your custody and endeavour.

⁷ Today the past becomes priceless; [...] you were the one chosen to rescue it, and [Ostrów at Lednica] was confided to You venerable citizen [...] by Providence.

FIG. 5. Aleksander Narcyz Przezdziecki count of Pierzchała coat of arms (1814–1871); woodcut by Antoni Regulski; BIERNACKI 2005: cover

Ryc. 5. Aleksander Narcyz hrabia Przezdziecki herbu Pierzchała (1814–1871), drzeworyt Antoniego Regulskiego; BIERNACKI 2005: okładka

Count Aleksander Przezdziecki (fig. 5) also has great merits in the recognition of the real role of Ostrów Lednicki. As a result of his historical research and the presentation at archaeological congresses in Europe of the knowledge he had obtained, he fostered an interest in this site among wide circles of researchers. At the same time he was the first one in historiography who unequivocally ascribed the “ancient ruins” located there to the times of Mieszko I and Bolesław Chrobry, regardless of the earlier suggestions from count Edward Raczyński [for details see: BIERNACKI 2005; CICIORA, WYRWA 2013; LINETTY 2016].

Wspomnienia Wielkopolski by count Edward Raczyński as late as in the first half of the 19th century, more precisely in 1845–1847, encouraged “people who study antiquity” to undertake excavation research at Ostrów Lednicki. One of the first of these research attempts — earlier not known — was by Grevenitz, Gniezno landrat, and Gadow, the architect. Not much is, however, known about it. Undoubtedly, nevertheless, due to the “predatory” character of this activity and — as it was common in those days — the pursuit of treasures, these works damaged the ruins. Count Albin Węsierski (from 1858) and count Aleksander Przezdziecki (in 1861–1871) conducted further archaeological research at Ostrów Lednicki. The first real documentation, however, which accompanied the excavations by the ruins of a chapel and palatium was prepared by Marian Sokołowski (fig. 6) and prof. Władysław Łuszczkiewicz⁸ (fig. 7), the teacher of Jan Matejko, who worked

⁸ The first statements of those which we now know about concerning Ostrów Lednicki were included in a book by dr. Franz Josef Mone [1822: 148], who paraphrased Długosz information about Ostrów; whereas the first — regardless of Karol Johannes — intentional, with extensive documentation, interdisciplinary research was conducted in 1874 by Marian Sokołowski together with

at Ostrów for several days in August 1874 (fig. 9). Their work resulted in Marian Sokołowski's monograph, entitled *Ruiny na Ostrowie Jeziora Lednicy. Studium nad budownictwem w przedchrześcijańskich i pierwszych chrześcijańskich wiekach w Polsce*, where he summarized the foregoing state of research and presented the new findings which sprang from the — in those days up-to-date — historical and archaeological research of this place [SOKOŁOWSKI 1876]. Once his book was published, the newspaper "Kronika Rodzinna" presented a review article which stated that Joachim Lelewel, one of the most prominent historians of this time:

upatrywał w nich [tj. ruinach Ostrowa Lednickiego] szczątki zamku Bolesława Chrobrego, archeolog poznański Kazimierz Szulc twierdził, że przynajmniej część wschodnia znalezisk jest pozostałością starostowiańskiej pogańskiej świątyni. Budowniczy pruski Crüger gwałtem upierał się przy zdaniu, iż ruiny lednickie są szczątkami rzymskiej Marsa świątyni. Nareszcie hr Aleksander Przezdziecki nową postawił hipotezę, upatrując w tych zwaliskach ślady chrześcijańskiej budowli [...], wyczerpująca [zaś] praca p. Maryana Sokołowskiego usunęła mrok dziejowy zasłaniający przeszłość tych ruin, i sfinksowi Lednickiego jeziora wydarła jego tajemnicę, śmiała tajemnica hr. Aleksandra Przezdzieckiego najzupełniejsze znalazła potwierdzenie. [...] autor [Marian Sokołowski w swojej książce] zespala archeologię z historią, powołuje martwe nawet głazy do świadczenia prawdziwej historii, nie odrzuca pobocznych wiadomości, kiedy mu się one nasuwają i do rozjaśnienia mroku przeszłości posłużyć mogą, nie odpycha nareszcie ani odgania poezji, gdy ta swemi kwiaty uwieńcza zamarłe ruiny, lub bluszczem legendy je odmładza [...]⁹ [KRONIKA RODZINNA 1878].

In the same year, 1876, a book by the priest Ignacy Polkowski entitled *Opisy starożytnych ruin na wyspie jeziora Lednica*, was published in Gniezno. The author presented there his views on the history of this place. Except for the men-

---

prof. Władysław Łuszczkiewicz; the drawings from this research (cf. fig. 8) can be found in the University Library in Poznań [see BUP]; information about prof. Łuszczkiewicz i.a.: TOMKIEWICZ 1902; MŁODAWSKA 2018a; 2018b; information about prof. Sokołowski i.a.: TOMKIEWICZ 1911; TURCZYŃSKI 1912; see also GÓRECKI 2001; 2016a; FRYZA, WRZESIŃSKI 2009; CICIORA, WYRWA 2013; OSTRÓW LEDNICKI 2016a.

⁹ saw in them [i.e. the ruins of Ostrów Lednicki] the remnants of Bolesław Chrobry castle, and Kazimierz Szulc, an archaeologist from Poznań, claimed that at least the eastern part of the finds are the remnants of an Old Slavonic pagan shrine. The Prussian constructor Crüger by sheer force persisted in the statement that the Lednica ruins are the remnants of a Roman temple of Mars. Finally, count Aleksander Przezdziecki put forth a new hypothesis, seeing in these rubbles the prints of a Christian construction [...], [while] the comprehensive work of Maryan Sokołowski removed the historic darkness, which obliterated the past of these ruins, and extorted his secret from the sphinx of Lednica Lake. The explicit secret of count Aleksander Przezdziecki was most profoundly confirmed. [...] the author [Marian Sokołowski in his book] unites archaeology with history, calls even lifeless rocks to testify to the historic truth. It does not reject secondary information, when it appears, and can serve to brighten the darkness of the past. Finally it does not reject nor chase the poetry away, when with its flowers it crowns the late ruins, or rejuvenates them with the ivy of a legend [...].

tioned opinions, the question of defining the role of Ostrów was all the time the subject of various thoughts and discussions.¹⁰

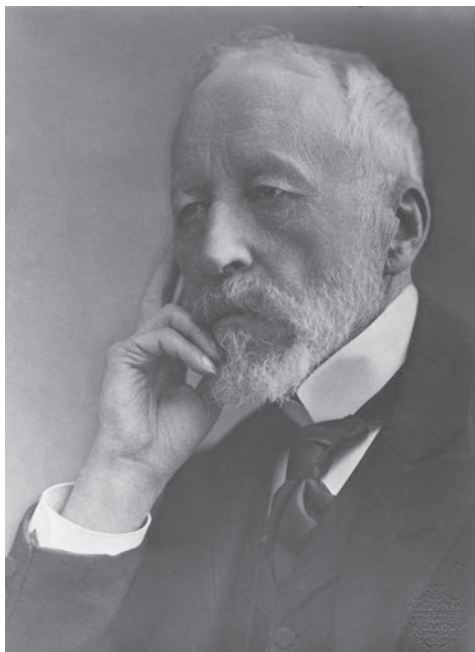

FIG. 6. Professor Marian Sokołowski (1839–1911); photo from the collection of the professor's family from the Archive of the Jagiellonian University in Kraków

РѢС. 6. Професор Мариан Соколовски (1839–1911); фот. ze zbiorów rodziny profesora z Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

FIG. 7. Professor Władysław Łuszczkiewicz (1828–1900); after: ROCZNIK KRAKOWSKI 1902: vol. 5, p. 1

РѢС. 7. Професор ВлaдЫслaв Лущкiewicz (1828–1900); за: РОСНІК КРАКОВСКИ 1902: 5, 1

---

¹⁰ For a compilation of the views, see i.a. SOKOŁOWSKI 1876; KOLBERG 1877: 4–5.

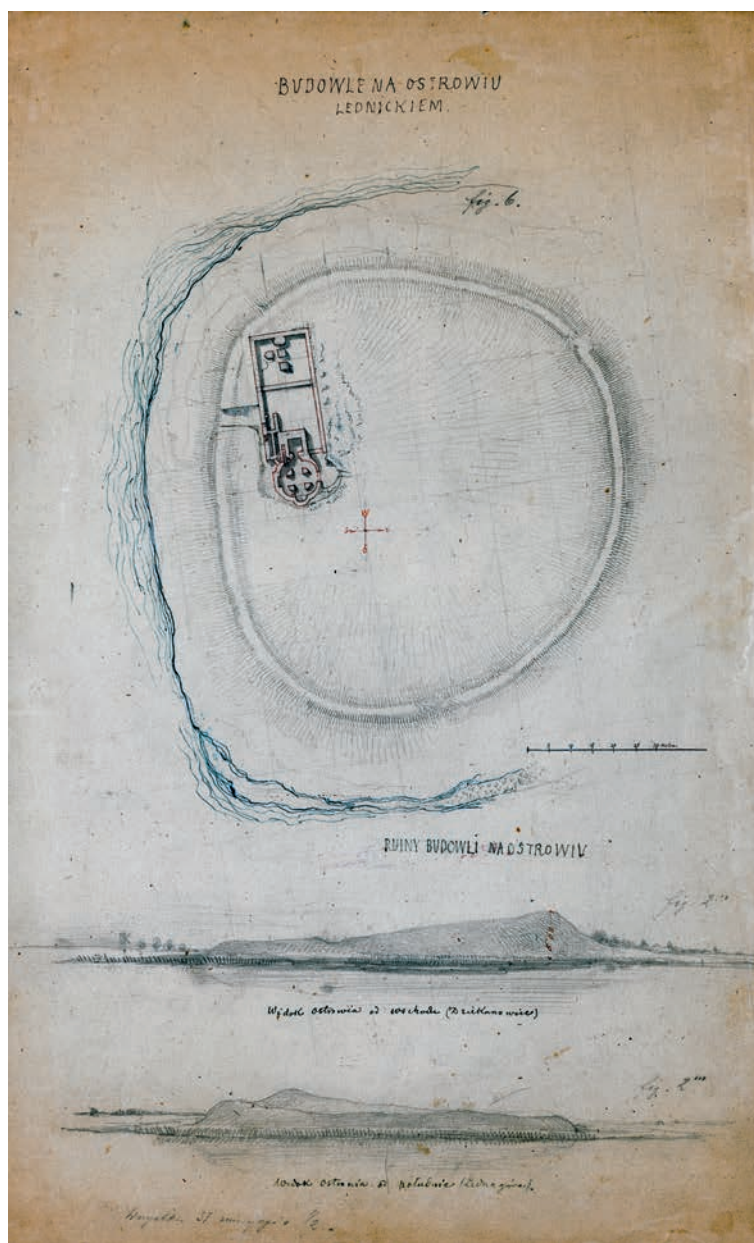

FIG. 8. „Budowle na Ostrowiu Lednickim” (“Buildings at Ostrów Lednicki”), original drawing by Władysław Łuszczkiewicz from August 1874 (cardboard 42,1 × 26,3 cm, ink, watercolor, pencil); collection from University Library in Poznań, sign. 34 00 991, pl. 0002 [BUP]

RYC. 8. „Budowle na Ostrowiu Lednickim”, oryginalny rysunek Władysława Łuszczkiewicza, sierpień 1874 rok (karton 42,1 × 26,3 cm, tusz, akwarela, ołów); ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, BUP: tabl. 0002

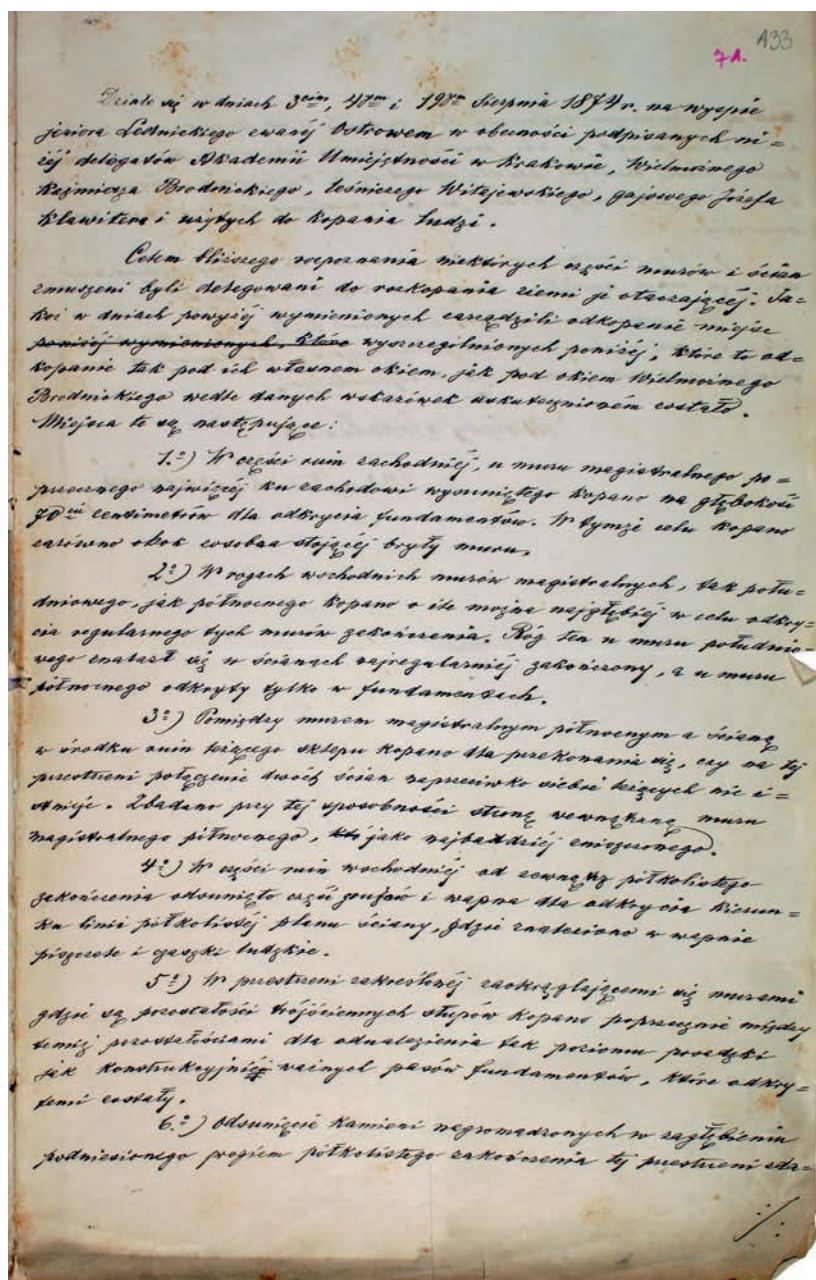

FIG. 9. First page of the report from the research at Ostrów Lednicki in 1874, signed by Marian Sokołowski and Władysław Łuszczkiewicz; collection from Kórnik Library; BK PAN: c. 187

Ryc. 9. Pierwsza strona sprawozdania z badań 1874 roku na Ostrowie Lednickim podpisana przez Mariana Sokołowskiego i Władysława Łuszczkiewicza, ze zbiorów Biblioteki Kórnickiej; BK PAN: k. 187

A comprehensive study devoted to the interests in antiquity and measures related to the research and protection of monuments of Ostrów Lednicki were presented by the above mentioned M. Sokołowski [1876] in the 19th century, while in the contemporary historical and archaeological thought it is presented mainly by: J. Fogel [1991, 1994, 1996a, 1996b, 1996c, 2005], as well as J. Rył, W. Zientarski [1991], J. Wrzesiński [1996], J. Kaczmarek [1998], A. Abramowicz [2002], J. Górecki [2001, 2016a], M. Fryza, J. Wrzesiński [2009]; A.M. Wyrwa [2009, 2016a; 2016b; 2016d]; B. Ciciora, A.M. Wyrwa [2013], J. Linetty [2018], J. Linetty, E. Pelczyk [2019] and others.¹¹

After the death of count Albin Węsierski in 1875, the scientific and promotional interests in Ostrów Lednicki weakened. It was at the centre of interest again, however, in the interwar period — in the revived Republic of Poland. Further studies of this centre began then. They were conducted i.a. by professors: Zygmunt Zakrzewski, Adam Wrzosek, Michał Ćwirko-Godycki. During World War II, excavation works were conducted by the German archaeologist Gustav Mazanetz (1944), who came upon traces of a small church of a castle town in the north-west part of a gord, and masonry tombs within it etc. [see i.a. GÓRECKI 1991]. After World War II, scientific activities at Ostrów Lednicki began again in 1949, under the Research on the Origins of the Polish State programme. Research works brought particularly significant results in the 2nd half of the 20th century, when the teams of researchers from various areas of expertise started to discover the secrets of Ostrów comprehensively. They were conducted among others by Witold Kieszkowski (1948), prof. Kazimierz Żurowski (1949–1951), Klementyna Żurowska with her team, and others.¹² This research is still being conducted till today (on the island — holm — on the shores of Lednica Lake and in pelagic zone of the lake).

In the interwar period, priest dr Franciszek Wawrzyniak (1884–1941) was involved in the protection of the Lednica ruins. He was a theologian and a biologist-phycologist, a member of the Academy of Learning, a great social activist “and a great enthusiast of the Wielkopolska region with exemplary persistence” [A.KL. 1939; for more, see DZIĘCZKOWSKI 1983; PELCZYK 2016: 137–153] (fig. 10). He had been a parish priest in Dziekanowice since 1923, and from 1932 a dean of the Pobiedziska decanate. Except for his many other merits, it was due to his efforts that a tourist chalet “Chata Piastowska” (fig. 11), designed by Stefan Cybichowski, was built at Ostrów Lednicki.

¹¹ For the presentation of the state of the research, see also i.a.: SOKOŁOWSKI 1876; WRZOSEK 1961 — for the older bibliography, see there; HENSEL, HILCZER-KURNATOWSKA 1972; about the history of the Museum of the First Piasts at Lednica, see earlier compilations i.a.: CUSTODIA MEMORIAE 2009: passim; OSTRÓW LEDNICKI 2016a: passim; 2016b; about the Wielkopolska Ethnographic Park in Dziekanowice, see i.a.: PELCZYK 2002; XXXV LAT 2010 — in the above-mentioned further references, see also bibliographical index concerning Ostrów Lednicki: STUDIA LEDNICKIE 1989–2018: I–XI, XIII.

¹² On the subject of the history of research of Ostrów, see: ZAKRZEWSKI 1933; 1965: 194–201 et seq.; WRZOSEK 1961; see also: CUSTODIA MEMORIAE 2009: passim; OSTRÓW LEDNICKI 2016a: passim; for state of the research until 1972, see: HENSEL, HILCZER-KURNATOWSKA 1972 and others.

FIG. 10. The dean priest dr Franciszek Wawrzyniak (1884–1941); oil painting by Bożena Ewicz (1991); collection from the Museum of the First Piasts at Lednica
Ryc. 10. Ksiądz dziekan dr Franciszek Wawrzyniak (1884–1941), obraz olejny Bożeny Ewicz (1991); zbiory Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

FIG. 11. “Chata Piastowska” chalet placed at Ostrów Lednicki in 1936 due to the efforts of pr. Franciszek Wawrzyniak; photo by Foto-Expres Majewski Poznań (1936), the collection of the AMPPL
Ryc. 11. Schronisko „Chata Piastowska”, postawione na Ostrowie Lednickim w 1936 roku staraniem ks. Franciszka Wawrzyniaka; fot.: Foto-Expres Majewski Poznań (1936), w zbiorach AMPPL

The chalet was erected with the help of the Polish Society of Regional Studies, Gniezno branch, County Office in Gniezno and Komunalny Bank Kredytowy (Municipal Credit Bank). The opening ceremony of the "Chata" took place on 5th July 1936. Cardinal August Hlond, the Primate of Poland, who blessed the chalet, as well as many distinguished guests from the government and the administrative authorities of Gniezno county and Wielkopolska (fig. 12–13) participated in the ceremony.

FIG. 12. The ceremony of blessing a chalet of the Polish Society of Regional Studies at Ostrów island. Cardinal August Hlond and Poznań voivod Artur Maruszewski are sitting in a boat, which is being embarked by a field bishop, Józef Feliks Gawlin. Behind A. Maruszewski, the secretary of a Cardinal, priest Bolesław Pilipiak, can be seen leaning forward (5th July 1936); from the collection of the National Digital Archives, NDA, sign. 1-S-3749b-2

RYC. 12. Uroczystość poświęcenia schroniska Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego na wyspie Lednickiej. Kardynał August Hlond i wojewoda poznański Artur Maruszewski siedzą w łódce, do której wsiada biskup polowy Józef Feliks Gawlina. Za A. Maruszewskim widoczny pochylony sekretarz kardynała ksiądz Bolesław Pilipiak (5 lipca 1936); ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego, NAC, sygn. 1-S-3749b-2

FIG. 13. The ceremony of blessing a chalet of the Polish Society of Regional Studies at Ostrów Lednicki. Attendees are listening to the priest, doctor Franciszek Wawrzyniak, who is reading about the history of Lednica island (5th July 1936); from the collection of the National Digital Archives; NDA, sign. 1-S-3749b-4

RYC. 13. Uroczystość poświęcenia schroniska Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego na Ostrowie Lednickim. Uczestnicy uroczystości słuchają odczytu księdza doktora Franciszka Wawrzyniaka o dziejach wyspy lednickiej (5 lipca 1936), ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego; NAC, sygn. 1-S-3749b-4

In the same year, on 4th October, prof. Ignacy Mościcki, the President of the Republic of Poland, visited also Ostrów Lednicki during his visit to Wielkopolska (fig. 14–15).

The “Chata Piastowska” chalet prevailed until the 1960s. Unfortunately on 16th August 1965 it burnt down. On the basis of the plans from 1936, the chalet was rebuilt and has been operating till today in this form [DZIĘCZKOWSKI 1983; PANOWICZ 2008; see also WAWRZYNIAK 1936; ALBUM 1930?].

Priest Wawrzyniak was also an organizer of many meetings and ceremonies at Ostrów Lednicki, i.a. on 3rd July 1938 on the occasion of the 20th anniversary of the Revival of Poland and Maritime Days, he organized there grand ceremonies, during which a theatrical show “Legenda Lednicy” (“The Legend of Lednica”) was played. From around 2 to 3 thousand people, participated in these celebrations, as the press informed. At that time, when there was no other connection with

FIG. 14. President of Poland Ignacy Mościcki with his wife Maria in a motorboat on their way to Ostrów Lednicki. The adjutant of the President of Poland, captain Stefan Kryński, can be seen (4th October 1936); from the collection of the National Digital Archives, NDA, sign. 1-A-1607-1 RYC. 14. Prezydent RP Ignacy Mościcki z żoną Marią w motorówce w drodze na Ostrów Lednicki. Widoczny adiutant prezydenta RP kapitan Stefan Kryński (4 października 1936); ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego, NAC, sygn. 1-A-1607-1

Ostrów but by the boat, it was an impressive logistic undertaking. The ceremonies were widely commented upon in the daily press [DZIENNIK POZNAŃSKI 1938; KURIER POZNAŃSKI 1938; KURIER WIELKOPOLSKI 1938; LECH 1938] (fig. 16–17).

Listing the ruins of the palatium and a chapel in the register of historical monuments (reg. no: 2404/A) on 12th March 1930, and in 1957 the entire island (reg. no.: 73/78/57 from 26.03.1957)¹³ was a very important stage in the history of Ostrów Lednicki.

During World War II, in 1940, a Hitlerjugend camp was located at Ostrów Lednicki, and in 1944, as mentioned above, Gustav Mazanetz was conducting excavation research there.

After World War II Ostrów Lednicki was taken over by the State Treasury, while Józef Kubacki, a principal of the Common School in Lednogóra, was appointed as a first “temporary administrator of historical ruins at Ostrów

¹³ https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2030.09.2018/WLK-rej.pdf

FIG. 15. A visit of the President of the Republic of Poland prof. Ignacy Mościcki to Ostrów Lednicki 4th October 1936. A commemorative picture in front of "Chata Piastowska". From the right in the first row: (first) dean priest dr Franciszek Wawrzyniak, (second) the minister for Religion and Public Education Wojciech Alojzy Świątosławski, (third) the President Ignacy Mościcki and other guests who participated in the meeting at Ostrów Lednicki; a photograph given to the AMPPL by Jerzy Słabuszewski

Ryc. 15. Wizyta Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej prof. Ignacego Mościckiego na Ostrowie Lednickim 4 października 1936 roku. Pamiątkowe zdjęcie przed „Chatą Piastowską”. Od prawej w pierwszym rzędzie: (pierwszy) ks. dziekan dr Franciszek Wawrzyniak, (drugi) minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego Wojciech Alojzy Świątosławski, (trzeci) Prezydent Ignacy Mościcki i inni goście biorący udział w spotkaniu na Ostrowie Lednickim; fotografia darowana do AMPPL przez pana Jerzego Słabuszewskiego

Lednicki” by a letter of 16th July 1945 by a County Office in Gniezno. He was obliged to control the condition of the ruins and inform the County Office about possible threats. According to the obtained letters of authorization, it was possible to visit Ostrów Lednicki only with his consent at that time [AMPPL: SIGN.] (cf. fig. 18).

Works towards the establishment of the sanctuary at Ostrów Lednicki began two decades before 1969. They intensified together with the preparations for the event of the Millennium of Poland and instituting of the Committee for Research on the Origins of the Polish State. Since the Committee for Research was instituted in 1949, research on Ostrów Lednickie was included in its work, and simultaneously plans to create an archaeological sanctuary in this place began. According to the preserved documents, regardless of the earlier ones, the Decision of the Presidium of the Regional National Council in Gniezno (Department of Architecture and Construction) was considered the first normatively significant document connected with the plans to establish the sanctuary. It was issued on

Strona 10 — Kurier Poznański, wtorek, 5 lipca 1938 — Numer 298

Widowisko historyczne na Ostrowiu Lednickim

W „Legendzie Lednicy” odżyły postacie Mieszka, Dąbrowki, Chrobrego i Kazimierza Odnowiciela, władców zamku na Lednickim Ostrowie — Ludność okoliczna w roli wykonawców — Przeszło dwa tysiące widzów

Na historycznym Ostrowiu jeziora Lednicy, położonym pomiędzy wyspami Igliczką i Wyspą Mew, na Lęborem znajdują się ruiny pierwszej w Polsce świątyni chrześcijańskiej pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny Wniebowzięcia i ruiny zamku Chrobrego, odbyły się w niedzielę piękne uroczystości regionalne. Mimo niepewnej pogody przybyło około 2.500 osób z Gniezna i okolicy oraz z Poznania. Znaczna trudność, jakie stanowi przewożenie łodziami tak olbrzymich rzesz na wyspę przez długą przestrzeń jeziora, pokonano szczęśliwie.

O godz. 14 przemówił na rozpoczęcie uroczystości lednickich proboszcz parafii dziekanowickiej ks. dziekan dr Franciszek Wawrzyniak. Zasłużony opiekun ruin na Ostrowiu Lednickim powitał uczestników uroczystości i zapoznał ich zwięźle z historią zabytków lednickich. Nawigując do czasów Mieszka i Chrobrego podkreślił konieczność stałego przypominania ich dzisiejszemu pokoleniu. Na zakończenie ks. Wawrzyniak wniósł okrzyk na cześć Najjaśniejszej Rzeczypospolitej a orkiestra gnieźnieńskiego pułku piechoty odegrała hymn narodowy, którego odgłosy rozniósł megafonny daleko po falach lednickiego jeziora.

Widowiska rozpoczęły popisy Katoickich Stowarzyszeń Młodzieży, z udziałem młodzieży z oświaty pozaszkolnej z Gniezna, Klecka, Gorykowa, Skrzetuszowa, Gurówka, Mierzwa, Sroczyzna, Kedzierzyna i Lubowa. Całość rozpoczął polonez kościuszkowski.

Przeszło trzygodzinne popisy regionu Ziemi Gnieźnieńskiej zakończył miły obraz, w którym zaprezentowały się wszystkie zespoły w strojach narodowych. Zgromadzona na wale obronnym podgrodzia ruin zamkowych publiczność nie szczędziła oklasków wykonawcom i ich przewodnikom, którymi byli w przeważnej części nauczyciele. Wtórowała orkiestra pułku piechoty gnieźnieńskiej, prowadzona przez plut. Muczyńskiego.

O godz. 18 przybył witany oklaskami i okrzykami „Niech żyje!” protektor obojczy J. E. ks. biskup Laubitz w towarzystwie ks. infułta Krzeskiewicza. Dostojny gość zajął miejsce obok protektora uroczystości kuratora okręgu szkolnego dra Jakóba, starosty Kasprzaka, pika ~~Dępczaka~~, ks. dziekana Zablockiego i innych.

W baśni scenicznej „Legenda Lednicy” w opracowaniu Wandy Korytowskiej wystąpili mieszkańcy parafii dziekanowickiej, zamieszkańcy wsi, położone nad jeziorem Lednica. Poszczególne fragmenty widowiska objaśniał ks. dziekan dr Wawrzyniak. Przed olśnionymi widzami roztoczyły się obrazy przedhistorycznej legendy i pierwszej historycznej przeszłości Polan.

Podczas śpiewu „Bogu Rodzica” przez rycerstwo — publiczność, rozłożona szerokim obozem na wyspie, — powstała. Momenty te wywarły bardzo silne wrażenie.

Następne obrazy przedstawiały Kazimierza Odnowiciela, który według legendy Długosza miał widzenie w świątyni na Ostrowiu Lednickim. Św. Wojciech zachęcił go do zwycięskiej walki z Masławem. Obraz niaty przedstawiał zglądnięcie Ostrowia Lednickiego, zniszczenie świątyni i zamku w 1331 r. przez Krzyżaków w tym celu, by głosić wobec świata, że są to ziemie odwieczone zermaniackie. Przyszedł odwet za krzywdy. W ostatnim obrazie przedstawiono wyswobodzenie się Wielkopolski. Przeszło dwutyśnięcna rzesza obecnych zaśpiewała na zakończenie nieś „Nie damy ziemi, skąd nasz ród”, a echo rozniósło ją daleko, poza fale jeziora Lednicy.

Przygotowanie udanego widowiska jest zasługą ks. dziekana dra Wawrzyniaka; wypadła podkreślić ofiarną pracę kierownika szkoły w Lednogórze p. Kubackiego i samych wykonawców, (k)

Ruiny zamku na Ostrowiu Lednickim.

FIG. 16. The article devoted to the events at Ostrów Lednicki on 3rd July 1938, published in “Kurier Poznański”, no 298, from 5th July 1938; from the collection of the AMPPL

Ryc. 16. Artykuł poświęcony wydarzeniom na Ostrowie Lednickim 3 lipca 1938 roku, zamieszczony w „Kurierze Poznańskim”, nr 298, z 5 lipca 1938; ze zbiorów AMPPL

22nd May 1962 “on the subject of a specific location of construction investments and protection zones”, whereby a specific location of “sites and tourist-archaeological-museum installations at Ostrów Lednicki — which belonged to Rybitwy village, Gniezno county, as well as Dziekanowice village, Gniezno county” was determined. It indicates i.a. that “a detailed spatial development plan for the area covered by the present decision should be developed [...], obtaining permission for the construction of sites and installations as well as for organizing green-

FIG. 17. “Legenda Lednicy” (“The Legend of Lednica”) show staged at Ostrów Lednicki on 3rd July 1938 on the occasion of the 20th anniversary of Poland; from the collection of the AMPPL

Ryc. 17. Widowisko „Legenda Lednicy” wystawione na Ostrowie Lednickim 3 lipca 1938 roku z okazji 20-lecia Polski; ze zbiorów AMPPL

ery at the shore of the lake in Dziekanowice” [AMPPL: DECISION on a specific location no. 20/62]. These works however did not progress well, as implied in the preserved documents, as on 26th February 1966 the Presidium of the Wojewódzka Rada Narodowa in Poznań (“National Voivodeship Council”) Department of Construction, Urban planning and Architecture, in a letter directed to the The Department of Culture of the Presidium of the Wojewódzka Rada Narodowa in Poznań (“National Voivodeship Council”) issued a further decision concerning the specific location of “an archaeological sanctuary at Ostrów Lednicki”, which repealed the decision from 22nd May 1962 [AMPPL: DECISION on a specific location no. 6/66]. From that moment, planning and spatial organization of the future sanctuary-museum into the so-called today Small Open Air Museum began to be more dynamic. Numerous adaptation works were conducted, i.a. in the years 1964–1965 a windmill (koźlak type) was moved from Gryżyna to the Small Open Air Museum, which, as then assumed, was supposed to be among others a viewing tower towards the island [WYRWA 2018c]. In 1966 a homestead from Imielna was placed there, which was supposed to be a field base for the researchers of Ostrów Lednicki, and in the years 1970–1971 a 19th century granary from Majkowo (built ca. in 1770 [WAŻNY 2018]) was relocated there and space in the area dedicated for a sanctuary was initially being adapted (fig. 19). The area of Ostrów Lednicki was also prepared for visitors in a basic form [i.a. PELCZYK

FIG. 18. Ostrów Lednicki island, the view from the east, the 1950s; from the collection of Tomasz Szymański in the AMPPL

Ryc. 18. Wyspa Ostrów Lednicki, widok od wschodu, lata 50. XX wieku; fot ze zbiorów Tomasza Szymańskiego w AMPPL

2018]. A comprehensive arrangement of Ostrów and Small Open Air Museum space is still in progress. As a result, they are taking a more clear shape, although the projected completion of this task will be postponed due to the costs.

Since the end of the 1940s the Small Open Air Museum had been connected with an island first by a boat crossing, “pontoon”, and from the 2nd half of the 1960s by a ferry, which in its newer version has been operating till today.

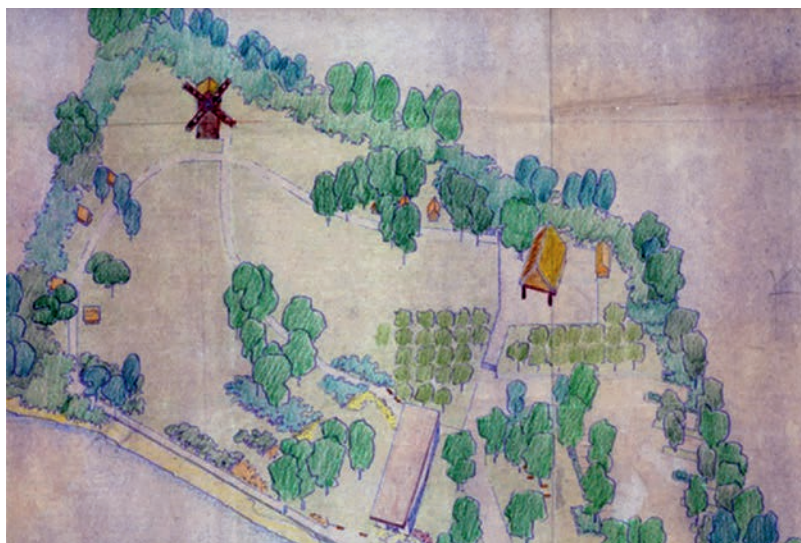

FIG. 19. Sketch of the “arrangement of the Sanctuary at Ostrów Lednicki”, that is an adaptation of the so-called small open-air museum from 22nd August 1966; AMPPL

Ryc. 19. Szkic „urządzenia Rezerwatu na Ostrowie Lednickim”, czyli adaptacji Małego Skansenu z 22 sierpnia 1966 roku; AMPPL

In 1966 “in acknowledgement of the outstanding role which Ostrów Lednicki played in the process of the development of the Polish State and civilization in our lands — The Ministry of Culture and National Heritage regarded this site as The Monument of the History of the Nation’s Culture and it was granted international status, verifying it in class «0» of the monuments” (under the Protection of Cultural Property Act, Dz. U. of 21 July 1962, No. 10, item 18; and a decision in AMPPL: LETTER).

After these preparatory measures, with the resolution of the Regional National Council in Gniezno of 19th December 1968, from 1st January 1969 (fig. 20) “a Monument of the History of the Polish Nation — Archaeological Sanctuary at Ostrów Lednicki — Łubowo community, was formally established as a research-educational institution for the research on the origins of the Polish State” [AMPPL: UPPRNG 1968: 1, § 1]. In support of this decision it was stated that “The Archaeological Sanctuary at Ostrów Lednicki is a Monument of the History of the Polish Nation for tourists from the whole country and for the visiting foreign tourists, and for conducting further research, which was not possible when the sanctuary was looked after only on an ad hoc basis, as well as when legal and organizational relations were not settled” [AMPPL: UPPRNG 1968: 2]. Thereafter in the resolution of the Presidium of the Regional National Council in Gniezno of 11 December 1969, in which a museum is named the “Museum of the Origins of the Polish State at Lednica”, the museum at Lednica was “handed over” to the management of the Presidium of the Wojewódzka Rada Narodowa in Poznań (“National Voivodeship Council”) by the Presidium of the Regional National Council in Gniezno. According to the resolution, a new subjection was to be in force from 31st December 1969 [AMPPL: UPPRNG 1969]. In the justification of this decision it was stated among others that the “Museum of the Origins of the Polish State at Lednica instituted on 1 January 1969 [...] in accordance with a letter kl. III-85/23/69 of the Presidium of the Wojewódzka Rada Narodowa in Poznań (“National Voivodeship Council”) [...] is to be granted a status of an autonomous institution, subordinated directly and financed by the Department of Culture of the Presidium of the Wojewódzka Rada Narodowa in Poznań (“National Voivodeship Council”). The historical values of Lednica make it necessary to organize an institution with broad influence and the significant exposition of the history of the development of the Polish statehood in the 10th and 11th centuries” [AMPPL: UPPRNG 1969: 2].

In 1970, the Presidium of the Wojewódzka Rada Narodowa in Poznań (“National Voivodeship Council”) upon the resolution of 30th January, by referring to the decision from the previous year, agreed to taking over the Museum of the Origins of the Polish State at Lednica by The Department of Culture of the Presidium of the Wojewódzka Rada Narodowa in Poznań (“National Voivodeship Council”) from The Department of Education and Culture of the Regional National Council in Gniezno [AMPPL: UPWRNP]. The resolution came into force on the date of its adoption, effective from 1 January 1970 [AMPPL: UPWRNP: 2].

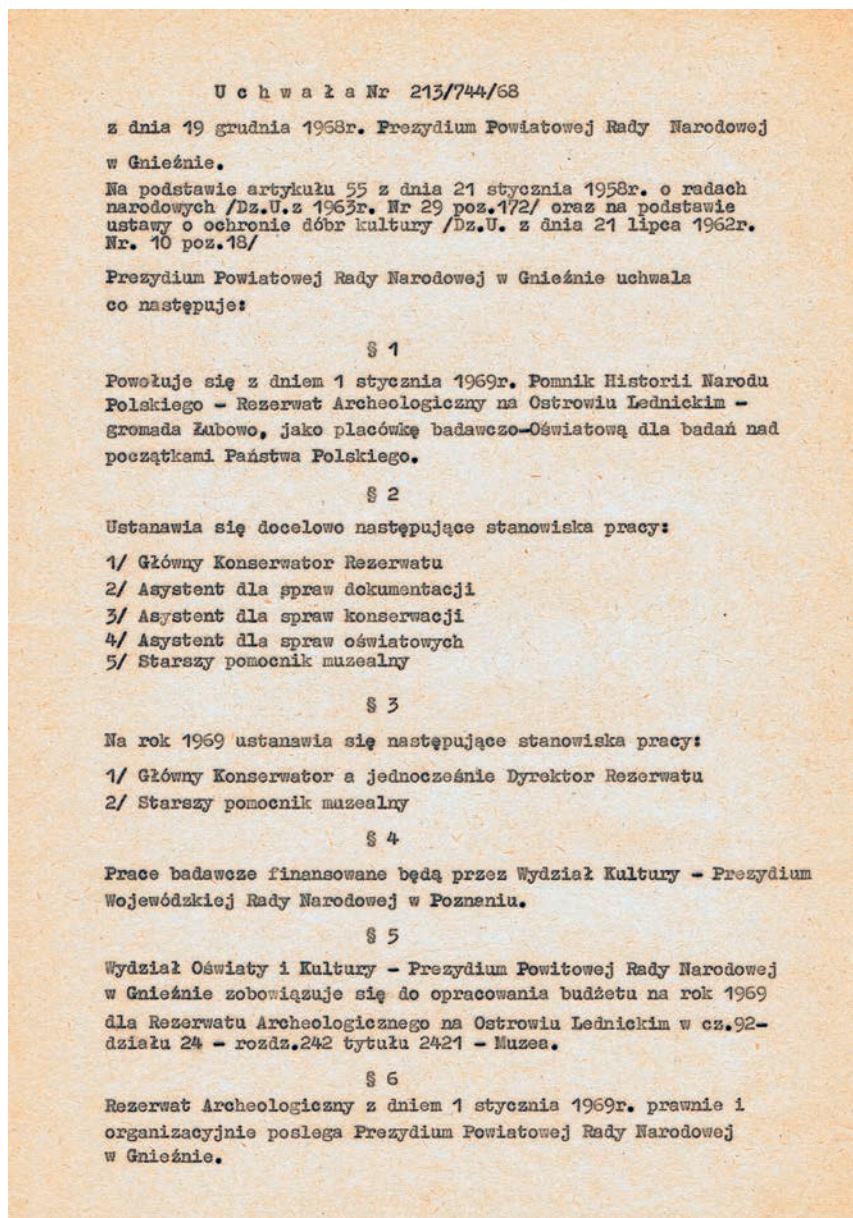

FIG. 20. Regional National Council in Gniezno resolution from 19th December 1968 (page 1), which brought into existence “the Monument of the History of the Polish Nation — the Archaeological Sanctuary at Ostrow Lednicki” — the Museum of the Origins of the Polish State — the Museum of the First Piasts at Lednica; AMPPL

Ryc. 20. Uchwała Powiatowej Rady Narodowej w Gnieźnie z 19 grudnia 1968 roku (strona 1) powołująca „Pomnik Historii Narodu Polskiego — Rezerwat Archeologiczny na Ostrowiu [sic] Lednickim” — Muzeum Początków Państwa Polskiego — Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy; AMPPL

The resolution also specifies that “the task of the Museum [of the Origins of the Polish State at Lednica] is to collect, to store, to preserve, to popularize and facilitate the cultural property from an early period of the history of archaeology and the beginnings of the Polish State” [AMPPL: UPWRNP: 1, § 3].

In 1975, in agreement with the Minister of Culture and Art, with the ordinance of the Governor of Poznań from 14th August, after the museum in Gniezno was established, the original name of the Lednica museum was changed into the Museum of the First Piasts at Lednica, giving this institution a new charter, attached to the regulation [AMPPL: ZWP]. This regulation entered into force on the date of its signature, with effect from 1 January 1975.

In 1988, the entire cultural-settlement and natural complex around lake Lednica together with Ostrów Lednicki and the remaining islands on this lake were included in the newly created Lednica Landscape Park, established on the initiative of The Museum of the First Piasts at Lednica. Its aim was to “protect the historical landscape connected with the monuments of Ostrów Lednicki and numerous archaeological sites on the shores of Lednica lake, which are the legacy of the old [medieval] Lednica agglomeration” [KASZUBKIEWICZ 1998: 47ff] (fig. 21).

In 1994, the President of Poland Lech Wałęsa granted Ostrów Lednicki the status of Historical Monument. This means that the island received “a particular form of protection as [one of] the most valuable monuments in Poland which has great significance for the Polish cultural heritage” [MONITOR POLSKI 1994; WYRWA 2014b].

In 1999, pursuant to the Act on museums of 21 November 1996 (Journal of Laws no. 5 of 20.01.1997, Article 11) and in accordance with the Charter of the Museum of the First Piasts at Lednica in the Annex to the Resolution no. XVI/169/99 of Wielkopolska Voivodeship Regional Assembly of 8 November 1999, the management of the Museum of the First Piasts at Lednica was shifted from the Wielkopolska Voivod to the Self-government of Wielkopolska Voivodship, which became its organizer and remains to be one till today [AMPPL: DIRECTOR].

In 1999, also by a decision of the Minister of Culture and National Heritage from 28th December, the Museum of the First Piasts at Lednica was listed in the National Register of Museums [AMPPL: DECISION] (register has been kept since 1998), acknowledging/confirming thereby that the Museum of the First Piasts at Lednica is a centre which collects items of exceptional significance for cultural heritage, which meets the high criterion of substantive activity.

Since 1969, the cultural heritage, which was under the supervision of the Museum of the Origins of the Polish State/the Museum of the First Piasts at Lednica, has been managed by: Jerzy Łomnicki (a director 1969–1981; fig. 22, for details see i.a.: WRZESIŃSKI 2009), Andrzej Kaszubkiewicz (a director 1981–January 2008; for details see i.a.: KRĘŻAŁEK 2009), Marek Krężałek (an acting director September–October 2008), and since 1 November 2008 prof. zw. dr hab. Andrzej Marek

FIG. 21. The Lednica Landscape Park: protected natural landscape in the cultural space of the Museum of the First Piasts at Lednica. A: the Lednica Landscape Park with the marking of the most important archaeological sites from prehistoric times and the Middle Ages (on the base of The Lednica Landscape Park map edited by the archaeological team from the Museum of the First Piasts at Lednica, drawing by Dorota Jagłowska); B: Ostrów Lednicki with the relics of the stronghold, the surrounding settlement and residential-sacral architecture from the 2nd half of the 10th century; C: the Wielkopolska Ethnographic Park in Dziekanowice with a manor house and the manor's garden in the foreground, and a reconstruction of Wielkopolska village to the north from it — 2nd half of the 19th century until the 1930s; D: the area of the Museum of the First Piasts at Lednica in Dziekanowice; E: Dziekanowice village and archaeological open-air museum logistically connected with Ostrów Lednicki (B); aerial photograph photo by Piotr Filipiuk; ed. Andrzej M. Wyrwa

RYC. 21. Lednicki Park Krajobrazowy, chroniona otulina przyrodnicza przestrzeni kulturowej Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. A: Lednicki Park Krajobrazowy z zaznaczeniem najważniejszych stanowisk archeologicznych z prehistorii i średniowiecza (na podkładzie mapy Lednickiego Parku Krajobrazowego opracował zespół archeologiczny Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, rys. Dorota Jagłowska); B: Ostrów Lednicki z relikami grodu, podgrodzia i architektury rezydencjonalno-sakralnej z 2. połowy X wieku; C: Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach z dworem i ogrodem dworskim na pierwszym planie i na północ od niego rekonstrukcją wsi wielkopolskiej (2. połowa XIX do lat 30. XX wieku); D: obszar Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy w Dziekanowicach; E: wieś Dziekanowice i skansen archeologiczny połączony logistycznie z Ostrowem Lednickim (B); zdjęcie lotnicze fot. Piotr Filipiuk; oprac. Andrzej M. Wyrwa

Wyrwa. These measures were undertaken with the cooperation of vice directors¹⁴ and the directors of branches¹⁵ and with great efforts of the entire administration, together with the technical and construction team of the museum.¹⁶ The substantive personnel of the museum is composed of employees with knowledge from the fields of archaeology, ethnography/ethnology, history, anthropology, monuments preservation, pedagogy, cultural studies, management and marketing as well as the management of public administration and technical university skills. A few of them hold a scientific degree (including one professor, four doctors, three PhD theses in preparation). As of the beginning of 2019, there were 105 people employed in all the branches of the museum (including the seasonal workers in part-time positions).

Since 1969 the head office of the museum has been located in several places. Firstly, it was Jerzy Łomnicki's manor house in Rybitwy, where the director and his office resided. Employees had their premises in the building of the former dairy in Rybitwy. After the Wielkopolska Ethnographic Park in Dziekanowice was built and partially organized, the head office was relocated to the manorial outhouses from Łomnica, and then to the reconstructed manor house from Studzieniec, in the Park. In the buildings of Wielkopolska Ethnographic Park there are also ethnographic and conservatory labs, technical-construction sections and part of the administration as well as ethnographic and anthropological warehouses. In 2000, the head office of the management, labs and archaeological warehouses as well as archaeological exhibition rooms were located in a former grange in Dziekanowice, which was earlier exploited by a state-owned farm. Facilities in the Small Open Air Museum next to the ferry crossing to Ostrów Lednicki were also adapted to exhibitions and educational activities.

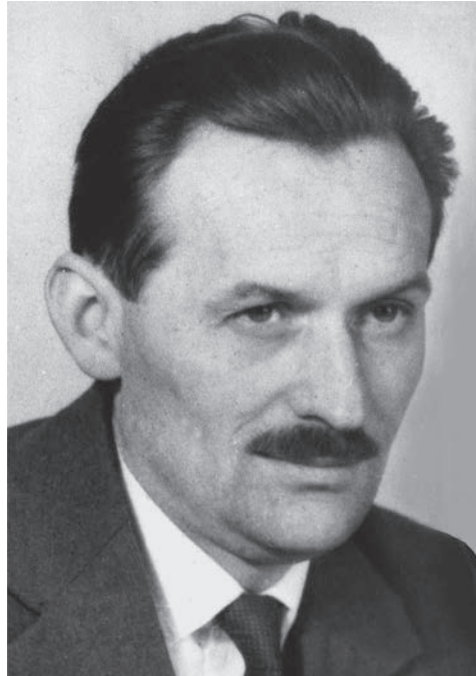
¹⁴ Vice-directors — at the time of Jerzy Łomnicki: Edwin Dzięciołowski (1974–1977), Bogusław Wierzbiński (1977), Andrzej Kaszubkiewicz (1978–1981); at the time of the director Andrzej Kaszubkiewicz: Marek Krężałek (1982–2008); at the time of the director Andrzej M. Wyrwa: Marek Krężałek (from 2008), dr hab. Zygmunt Kalinowski (2012–2016), dr Antoni Pelczyk (od 2016 roku).

¹⁵ The Directors of the Departments, and after reorganization of Branches, were sequentially — Ostrów Lednicki: Edwin Dzięciołowski (1977–1987, the director of the Archaeological Department), Janusz Górecki (1987–2012, the director of the Archaeological Department; since 2012 the director of the Early Piast Residence on Ostrów Lednicki); the Wielkopolska Ethnographic Park in Dziekanowice Marek Krężałek (1977–1979, the director of Ethnographic Lab; 1980–1981, acting director of Ethnographic Department), Anna Piasecka (1982–1983, the director of Ethnographic Department), Antoni Pelczyk (1983–1993, acting director of Ethnographic Department; 1993–2016, the director of the Wielkopolska Ethnographic Park in Dziekanowice), Małgorzata Fryza (since 2016, the director of the Wielkopolska Ethnographic Park); the Archaeological Reserve Early Piast Stronghold in Giecz: Edwin Dzięciołowski (1987–2000), Teresa Krysztofiak (2001–2003, the acting director of the Archaeological Reserve Early Piast Stronghold in Giecz; since 2003, the director); the Archaeological Reserve Stronghold in Grzybowo: Jacek Wrzesiński (2005–2012, the director of Stronghold Lab in Grzybowo; since 2012, the director the Archaeological Reserve Stronghold in Grzybowo); archaeological lab in Radzim: Janusz Górecki (since 2006).

¹⁶ PELCZYK 2009; see also HR data in the museum in the years 2009–2019.

FIG. 22. Jerzy Łomnicki (1920–1981), the first director of the Museum of the Origins of Poland — Museum of the First Piasts at Lednica; AMPPL

RYC. 22. Jerzy Łomnicki (1920–1981), pierwszy dyrektor Muzeum Początków Państwa Polskiego — Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy; AMPPL

Despite many difficulties, the Lednica Museum evolved in a short time from an initially miserly centre into one of the greatest open air museums in Poland (fig. 23). Originally only the ruins on the island of Lednica lake (“the island of the rulers”, “saint island”, the “baptismal font of Poland”) were in its trust, but later all the natural surroundings of the reservoir were included, and further on the castle-town with the relics of the buildings in Giecz (since 1984; fig. 24), and recently also the gord in Radzim near Murowana Goślina (museum research since 2002; museum workshop since 2006). Hence, except for Poznań and Gniezno, it looks after the most important first Piasts heritage sites — “the Piast Crown”. In the near future another very valuable site from this period should be added i.e. a gord centre and settlement and monastic centre in Łekno, located in northern Wielkopolska [see i.a.: WYRWA 2018a; 2018c].

All branches of the museum with architectural and castle-town relics in their space operate within several cultural-tourist routes, mainly on the Piast Route as well as the Romanesque architectural trail, St. James’s route etc. [i.a. WYRWA 2016c].

Instituting the Wielkopolska Ethnographic Park in Dziekanowice in the organizational structure of the museum was an important step towards the protection of the cultural space of the surroundings of Ostrów Lednicki. The localisation of this park at Lednica Lake aimed at maintaining the traditional and historical landscape of the environs of Lednica (fig. 26). In 1973 an ethnographic branch was created in the museum, which gave rise to the aforementioned branch in 1975.

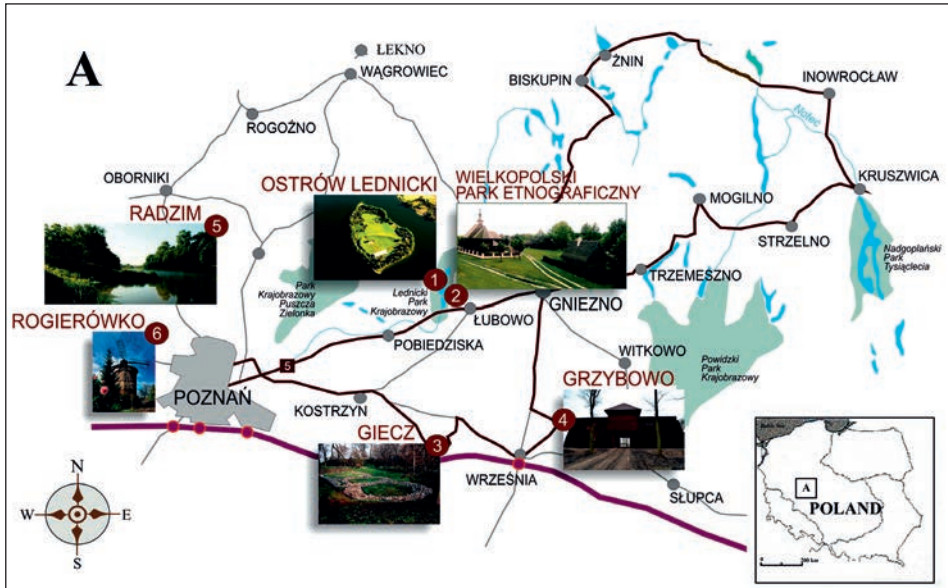

FIG. 23. Museum of the First Piasts at Lednica with four branches and two museum spots in the area of historical Wielkopolska. Museum branches: 1. Ostrów Lednicki „Pomnik Historii” (‘‘Historical Monument’’), the Early Piast Residence on Ostrów Lednicki, 2. the Wielkopolska Ethnographic Park in Dziekanowice (see Fig. 21), 3. the Archaeological Reserve Early Piast Stronghold in Giecz, 4. the Archaeological Reserve Stronghold in Grzybowo, 5. Radzimski Ostrów, 6. Smock mill Rogierówko; ed. Wojciech Kujawa with supplements by Andrzej M. Wyrwa

RYC. 23. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy z czterema oddziałami i dwoma punktami muzealnymi w obrębie historycznej Wielkopolski. Oddziały muzeum: 1. Ostrów Lednicki, „Pomnik Historii”, Wczesnopiastowska Rezydencja na Ostrowie Lednickim, 2. Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach (patrz ryc. 21), 3. Rezerwat Archeologiczny Gród Wczesnopiastowski w Gieczu, 4. Rezerwat Archeologiczny Gród w Grzybowie, 5. Ostrów Radzimski, 6. Wiatrak-holender w Rogierówku; oprac. Wojciech Kujawa z uzupełnieniami Andrzeja M. Wyrwy

Objects connected mainly with the daily life and activity of the inhabitants of villages and towns from the area of historical Wielkopolska are collected, preserved and presented in the Park. Because of its size and research area, this branch of the Museum of the First Piasts at Lednica is considered the main open-air museum of Wielkopolska and one of the most important museums of this kind in Poland. Currently, traditional peasant, manorial, sacral and farm buildings, which were moved from different parts of Wielkopolska, are presented here. In the majority of these sites the design of old interiors and curtilages are also presented. They create a museum village which is akin to the natural circular village — rudling (fig. 26). So far, in all, 81 sites have been acquired for the collection of the Wielkopolska traditional architecture (farm, manorial, sacral, artisanal, public), among

FIG. 24. Archaeological Reserve Early Piast Stronghold in Giecz. The museum building is within the area of a stronghold and educational settlement in the suburbium area; created in WRPO 2007–2013 project; photo by Teresa Krysztofiak

RYC. 24. Rezerwat Archeologiczny Gród Wczesnopiastowski w Gieczu. Budynek muzeum w obrębie grodziska i osada edukacyjna na podgrodzium wzniesione w ramach projektu WRPO 2007–2013; fot. Teresa Krysztofiak

FIG. 25. Archaeological Reserve Stronghold in Grzybowo, aerial photograph of the historic space (at the top) and the museum gate (at the bottom) during the spring Struga backwater, which flows by the castle-town from the west (site created in WRPO 2007–2013 project); photo by Mateusz Wrzesiński

RYC. 25. Rezerwat Archeologiczny Gród w Grzybowie, zdjęcie lotnicze zabytkowej przestrzeni (u góry) i brama do muzeum (u dołu) w czasie wiosennych rozlewisk Strugi opływającej gród od zachodu (obiekt wzniesiony w ramach projektu WRPO 2007–2013); fot. Mateusz Wrzesiński

which, due to the programme assumptions of the museum, are also nine reproductions of these buildings, which could not be translocated because of problems with their acquisition or condition. Currently the Museum of the First Piasts at Lednica, with the exception of reconstructed prehistoric farmhouses presented in archaeological branches, is in the possession of eighteen cottages, seventeen barns, thirteen inventory buildings, six granaries, four worship sites (a church, a chapel, a clergy house, a bell tower), three buildings of a manor complex (a manor house, two outhouses), eleven sites of folk industry (nine windmills, a watermill, a smithy), an inn, school, a hop kiln, three cases of roadside architecture (a shrine with a statue of St. Roch, a wooden cross, a statue of Christ coming down at the foot of the cross) as well as three examples of the so-called small architecture (a pigeon house, an overground basement and a bread oven). They are in the vast majority presented in the Park. Some of them because of individuality in their form or function do not fit into the idea of the reconstructed village. They create architectural complexes which are located around Lednica Lake, i.e. among others the sites in Lednogóra (Moraczewo), Rybitwy, as well as in Rogierówko near Rokietnica [KASZUBKIEWICZ, PELCZYK, WIELGOSZ 2003; PELCZYK 2018; WYRWA 2018e]. These spaces have particular significance, nevertheless, for presenting the cultural continuity and the image of life in a village from the second half of the 19th century to the 1930s. This is crucial as this picture has almost entirely disappeared from our cultural landscape, and it was after all a very important element in the functioning of our society [i.a. WYRWA 2013].

FIG. 26. Wielkopolska Ethnographic Park in Dziekanowice. The east frontage of the "museum village"; photo by Mariola Józwickowska

Ryc. 26. Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach. Wschodnia pierzeja „muzealnej wsi”; fot. Mariola Józwickowska

In terms of culture in the Museum of the First Piasts at Lednica, by presenting the heritage in the Ostrów Lednicki space together with its Piast history and the settlement surroundings from the Middle Ages until contemporary times, as well as in Wielkopolska village in Wielkopolska Ethnographic Park, as in few other places, a complete multicoloured cultural history of our society together with its multiple achievements of material and spiritual culture is presented in natural conditions [WYRWA 2018e].

Plans for the construction of a market square of a small town [BAREK 2018] and an amphitheater in Wielkopolska Ethnographic Park are also being prepared (fig. 27–28). There are also plans for the better exhibition planning and tourist development of a Small Open Air Museum by the ferry crossing to Ostrów Lednicki (fig. 29–30), and for a comprehensive arrangement of the historical and touristic area in Grzybowo and Giecz. Due to financial reasons these investment plans are at the moment postponed, but it is hoped they will eventually go ahead.

In the years 2007–2013 as a part of the Wielkopolska Regional Operational Programme (Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny WRPO 2007–2013) project entitled “Rezerwaty archeologiczne dotyczące początków państwa polskiego — Ostrów Lednicki, Giecz, Grzybowo” (“Archaeological sanctuaries related to the beginnings of the Polish state — Ostrów Lednicki, Giecz, Grzybowo”) the area of Ostrów Lednicki and reserve in Giecz were modernized, with particular focus on the development for touristic and museum purposes, and facilities in Grzybowo were also built (fig. 31–32).

Currently, great efforts are being made to conduct a comprehensive modernization of a museum in the WRPO 2014+ programme, entitled “Dziedzictwo pierwszych Piastów. Rozbudowa infrastruktury magazynowo-konserwatorsko-

FIG. 27. The project of the urban layout and target buildings of Wielkopolska Town in Wielkopolska Ethnographic Park in Dziekanowice; project and drawing by Radosław Berek

Ryc. 27. Projekt układu urbanistycznego i docelowej zabudowy „Miasteczka Wielkopolskiego” w Wielkopolskim Parku Etnograficznym w Dziekanowicach; projekt i rys. Radosław Berek

FIG. 28. The visualisation of one of the concepts of the amphitheatre in Wielkopolska Ethnographic Park; PRAPA project, Piotr Rytlewski Autorska Pracownia Architektoniczna in Bydgoszcz
Ryc. 28. Wizualizacja jednej z koncepcji amfiteatru w Wielkopolskim Parku Etnograficznym; projekt PRAPA Piotr Rytlewski Autorska Pracownia Architektoniczna w Bydgoszczy

wystawienniczej Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy” (“Heritage of the first Piasts. The development of the warehouse-preservation-exhibition infrastructure of the Museum of the First Piasts at Lednica”) (fig. 33). The extension, together with the reconstruction, modernization and equipping of a group of farm buildings in Dziekanowice, is planned to include a building with a permanent exhibition (archaeological) and temporary exhibitions. An arrangement of natural land development of the areas around them is also planned, hence it would become, as already said and written in the period before the museum and the legal beginning of a museum, a Monument which presents the beginnings of the State and Nation. We hope that despite numerous difficulties, the organizer of the Museum of the First Piasts at Lednica will have enough determination and good will to fully finance the project (own contribution), which will complement the European funds, and eventually such a centre will be built. In this we would gain modern sites, worthy of this place, which would be the most beautiful flagship of Wielkopolska on the cultural map of Poland and Europe. This is absolutely vital, so that there is a place for the history of our state, where the “first pages of the chronicle” describing our history are presented.

FIG. 33. A visualisation of the main building of the Museum of the First Piasts at Lednica prepared as a part of the WRPO 2014+ project; project by Łukasz Szeleper

RYC. 33. Wizualizacja głównego gmachu Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy przygotowana w ramach projektu WRPO 2014+; projekt Łukasz Szeleper

In the entire semicentenary of the Museum of the First Piasts at Lednica and its branches (their development described above) 4 430 793 people from Poland and abroad visited this place, according to the recorded turnout (fig. 34).¹⁷

¹⁷ Turnout at the end of 2018. This assessment is based on the turnout related to the ticket sales; it does not however count, especially in the first years when the museum functioned, the visits of special guests, people entitled to visit the museum free of charge, the participants in open air events, including e.g. the Kupala Night, which in the first years gathered from a few to several thousand people etc. Hence, the real number is undoubtedly greater.

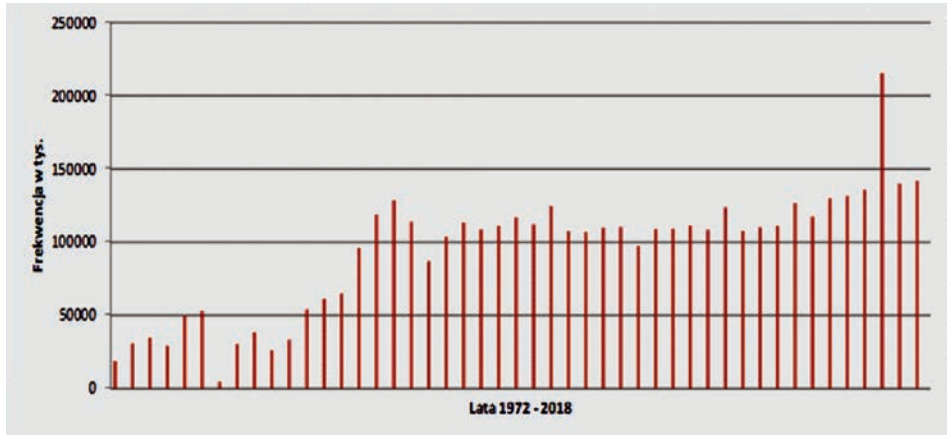

FIG. 34. Turnout at the Museum of the First Piasts at Lednica in 1972–2018 at Ostrów Lednicki, and then: since 1975 including the turnout from Wielkopolska Ethnographic Park, since 1984 including the turnout in Giecz, and since 1997 including the turnout from Grzybowo (in the millennium year 2016 turnout reached 210 thousand visitors); ed. Andrzej M. Wyrwa

RYC. 34. Frekwencja w Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy w latach 1972–2018 na Ostrowie Lednickim, a następnie od 1975 roku łącznie z Wielkopolskim Parkiem Etnograficznym w Dziekanowicach, od 1984 roku z Gieczem i od 1997 roku z Grzybowem (w 2016 roku 210 tys. zwiedzających); oprac. Andrzej M. Wyrwa

Irrespective of the basic statutory activities, the museum focuses also on cooperation with the museums in the country and abroad with regard to exhibitions and scientific research (i.a the Czech Republic, Slovakia, Germany, Ukraine, Croatia), as well as with academic centres in Poznań (Adam Mickiewicz University in Poznań, Poznań University of Technology, University of the Arts Poznań, Poznań University of Life Sciences), Jagiellonian University in Cracow, Nicolaus Copernicus University in Toruń, branches of the Polish Academy of Sciences, The Poznań Society For the Advancement of Arts and Sciences etc. Through these contacts there is a broad exchange of scientific and exhibition experiences as well as publications. Due to this cooperation, highly specialized research is conducted, which significantly broadens the knowledge of the researched areas and sites related to them and primarily the knowledge of the beginnings of the Polish State and settlement, and the cultural changes in early medieval Poland and its cultural connections with European culture-forming centres in the east and west of Europe.

Monuments which belong to the archaeological and ethnographic collections were presented and are presented in numerous exhibitions abroad — in England, Germany, Denmark, the Czech Republic, Slovakia and in innumerable museum exhibitions in Poland. In the Polish museums comprehensive exhibitions (temporary exhibitions) are presented, which are prepared by the personnel of the Museum of the First Piasts at Lednica.

One of the greatest international exhibitions, where the monuments from Ostrow Lednicki and Giecz were presented, were exhibitions in Germany: *Transit. Brügge–Novgorod. Eine Straße durch die europäische Geschichte. Ruhrlandmuseum Essen* (1997) and *Europas mitte um 1000* (2000).¹⁸ In 2013–2014 *The Viking World. Cultures in Contact* was presented sequentially in three museums, i.e. in: Nationalmuseet in Copenhagen, in the British Museum in London and in Museum für Vor- und Frühgeschichte in Berlin. The *Otevři zahradu rajskou. Benediktini v srdci Evropy 800–1300* exhibition was a great international exhibition, which was held in Prague in 2014¹⁹; and several other exhibitions.

It should also be mentioned that three employees of our museum — Marek Krężałek, Antoni Pelczyk, and Adriana Garbatowska — are members of the Association of European Open-Air Museums (AEOM); other substantive employees are members of ICOMOS Poland, ICOM and members of many scientific organizations and associations in the country, including Faculty II (History and Social Sciences) of the Commission of Archaeology of the Poznań Society for the Advancement of Arts and Sciences, Commission of Archaeology at the Poznań branch of the Polish Academy of Sciences, Scientific Association of Polish Archaeologists, Scientific Association of Polish Anthropologists, Association of the Open air Museums in Poland, Polish Ethnological Society, Boards in the Museums in Poland and other organizations. They also perform educational and scientific activities at Adam Mickiewicz University in Poznań, and provide history and ethnographic education in secondary schools, primary schools and junior high schools of the Gniezno and Poznań counties. They also direct their offer to people with disabilities.

During its 50 years the museum has been involved in the organization of many regional, Polish nationwide and national ceremonies, including i.a. the great celebrations of the 1000th anniversary of the death of prince Mieszko I (1992; KASZUBKIEWICZ 1994), celebrations of the 1000th anniversary of the Congress of Gniezno (2000), Polish nationwide Inauguration of the European Heritage Days (2011; EUROPEAN HERITAGE DAYS 2011; WRZESIŃSKA 2012; WYRWA 2012a; fig. 35), the national and Church celebrations of the 1050th anniversary of prince Mieszko I baptism (2016; GÓRECKI 2016b; fig. 36), during which Archbishop Wojciech Polak, Metropolitan bishop in Gniezno, Primate of Poland, blessed the jubilee bell named Mieszko and Dobrawa (fig. 37), the symbol of the Piast dynasty [CAMPANA MESCO ET DOBRAUA 2015], and great liturgical events, including i.a. the first paschal Saturday in the ruins of the Mieszko I chapel since one thousand years ago (2014). Regular cultural and historical events are organized in all branches, including among others the Warriors Tournament in Grzybowo, Kupala Night, Dziady in Giecz, as well as cultural and ethnographic events, i.a. the Living Open-air Museum and Farewell to Summer in Dziekanowice, which

¹⁸ See: *EUROPAS MITTE UM 1000: 2000; TRANSIT. BRÜGGE–NOVGOROD 1997.*

¹⁹ See: *OTEVŘI ZAHRADU RAJSKOU. BENEDIKTINI 2014.*

FIG. 35. Polish nationwide Inauguration of the 19th European Days of Heritage at Ostrów Lednicki in 2011. „Dwór księcia Bolesława Chrobrego” (“The royal house of Bolesław Chrobry”) — the historical show which presents the arrival of the emperor Otto III at Ostrów Lednicki; photo by Mariola Józwickowska

RYC. 35. Ogólnopolska Inauguracja XIX Europejskich Dni Dziedzictwa na Ostrowie Lednickim w roku 2011. „Dwór księcia Bolesława Chrobrego” — aranżacja historyczna prezentująca przybycie cesarza Ottona III na Ostrów Lednicki; fot. Mariola Józwickowska

promote and consolidate the knowledge of the cultural tradition of Wielkopolska village and many others.

The museum has received many prominent guests from Poland and abroad. It has organized and co-organized a great number of important academic conferences, including i.a. archaeological-anthropological workshops conducted for many years known as *Funeralia Lednickie* (20 editions). On the occasion of the 1050th anniversary of prince Mieszko I's baptism a series of three nation-wide conferences was organized with the participation of guests from abroad, in cooperation with the Institute of European Culture in Gniezno (Adam Mickiewicz University in Poznań). As a part of these series, particularly important scientific topics were discussed, which concerned the beginnings of the Polish state and Christianity from the Christian antiquity until modern times.²⁰ Other archaeological, ethno-

²⁰ These meetings were followed by a series of scholarly monographs entitled *Wielkopolska kołębka państwa polskiego — 1050. rocznica chrztu Polski* prepared in cooperation with the Poznań Society for the Advancement of Arts and Sciences — vol. I: BITWA 2014, vol. II: TEOLOGIA 2015 and vol. III: MIEJSCA CHRZTÓW 2016.

FIG. 36. A jubilee Service on 14th April 2016, on the occasion of the 1050th anniversary of prince Mieszko's baptism, in the ruins of the baptism chapel at Ostrów Lednicki, celebrated by Archbishop Wojciech Polak, the Metropolitan of Gniezno, Primate of Poland; photo by Mariola Józwickowska
Ryc. 36. Jubileuszowa Msza Święta 14 kwietnia 2016 roku, w 1050. rocznicę chrztu księcia Mieszka, celebrowana w ruinach kaplicy baptyzmalnej na Ostrowie Lednickim przez ks. abp. Wojciecha Polaka, Metropolitę Gnieźnieńskiego, Prymasa Polski; fot. Mariola Józwickowska

FIG. 37. The Mieszko and Dobrawa bell, a symbol of the Piast dynasty, blessed by the Archbishop Wojciech Polak, the Metropolitan of Gniezno, Primate of Poland, during the celebrations commemorating the 1050th anniversary of prince Mieszko I's baptism, 14 April 2016; photo by Mariola Józwickowska
Ryc. 37. Poświęcenie dzwonu Mieszko i Dobrawa, symbolu dynastii piastowskiej, przez ks. abp. Wojciecha Polaka, Metropolitę Gnieźnieńskiego, Prymasa Polski w czasie uroczystości upamiętniających 1050. rocznicę chrztu księcia Mieszka I, 14 kwietnia 2016 roku; fot. Mariola Józwickowska

graphic conferences were also organized, as well as from the field of monument preservation. There were also educational workshops which drew upon historical, archaeological, anthropological, ethnographic content, etc. (e.g. conferences and scientific meetings in Giecz, during which the present results of the external projects conducted there with Polish Academy of Sciences, Poznań branch or Jagiellonian University were discussed)²¹ or an annual cycle of thematic conferences entitled *Konfrontacje grzybowski. Piastowskie dzieje na środkowoeuropejskim tle* organized in Grzybowo since 2017 in cooperation with the Institute of History, Adam Mickiewicz University in Poznań, with the participation of the foreign guests.

The museum also co-organized international conferences, including i.a. the 15th international conference “Fish-Remains Working Groups” organized by the International Council for Archeozoology (Międzynarodowe Stowarzyszenie Archeozoologiczne), entitled *Ryby — Kultura — Środowisko w świetle badań Archeoichtiologicznych, Etnograficznych i Historycznych* (3–9 September 2009, in the museum — 8 September).

On 11 September 2010, the museum hosted the participants of the 4th Meeting of the Ministers of Culture ASEM (Asia–Europe Meeting), which was an important and very prestigious event for the Museum of the First Piasts at Lednica. 39 delegations (150 people) from the European Union countries and from Asia participated in a conference. This was a visit of the highest level.²² Guests could see historical shows, visit Wielkopolska Ethnographic Park and archaeological exhibitions as well as a grand vernissage (fig. 38).

On World Youth Day during the missionary week in 2016, on 25th July, a group of 100 young people from Italy visited Ostrów Lednicki together with their ordinary bishop, mons. Luciano Monari, from the Brescia diocese in Lombardia (fig. 39–40). This visit was connected among others with the fulfillment of the LAST WILL of Giovanni Battista Montini after fifty years — the blessed pope John VI, who was born and grew up in the Brescia diocese — who wanted to participate in the Millennium of the Baptism of Poland in 1966. At that time this visit did not take place, hence the guests from the home diocese of the Pope fulfilled after years his last will by coming to Ostrów Lednicki to the baptismal origins of Poland.

In 2016 on 9 October the Museum of the First Piasts at Lednica hosted the Heads of Diplomatic Missions — with the ambassadors from 33 countries assigned in Poland (fig. 41). They were invited by the Wielkopolska Voivod, Zbig-

²¹ From the latest publications, see i.a. a post-conference book KARA, KRYSZTOFIK, WYRWA 2016; for synthetic information of other events and the history of Giecz, see WYRWA 2014a, see further references.

²² <http://mkidn.gov.pl/pages/posts/podsumowanie-poznanskiego-szczytu-asem-1139.php>

FIG. 38. ASEM guests in Wielkopolska Ethnographic Park in Dziekanowice (2010), where animations from the daily life of a manor house and Wielkopolska village were presented by actors from the Aleksander Fredro Theatre in Gniezno; photo by Andrzej Ziółkowski

RYC. 38. Goście ASEM w Wielkopolskim Parku Etnograficznym w Dziekanowicach (2010), gdzie m.in. prezentowano animacje z życia dworu w wykonaniu aktorów Teatru Aleksandra Fredry w Gnieźnie i z życia wsi wielkopolskiej; fot. Andrzej Ziółkowski

FIG. 39. The presentation of a commemorative bronze bas-relief, which marks the 1050th anniversary of prince Mieszko I's baptism, after a solemn service celebrated by mons. Luciano Monari for the guests from Italy in the chapel of prince Mieszko; photo by Mariola Józwickowska

RYC. 39. Wręczenie po uroczystej mszy św. w kaplicy księcia Mieszka celebrowanej przez mons. Luciana Monariego dla gości z Włoch pamiątkowej brązowej płaskorzeźby upamiętniającej 1050. rocznicę chrztu księcia Mieszka; fot. Mariola Józwickowska

niew Hoffmann. Guests were familiarized with the history of the place and the origins of the Polish state.²³

In 2009, the management of the Museum of the First Piasts at Lednica, taking into consideration the historical position of Ostrów Lednicki, Poznań, Gniezno, Łekno, Giecz, Łąd and other centres which comprise the core of the Piast country and their meaning for the Polish culture, requested the Board of the Wielkopolskie Voivodeship to establish an award, which honours people and institutions from Poland and abroad who make a significant contribution to “acquire and promote knowledge about the Piasts — the origins of our State and activities related to the protection of the Piast cultural heritage”. This award, the Lednicki Orzeł Piastowski (Lednica Piast Eagle) Award, by resolution 2694/2009 on 12th June 2009, was instituted by the Board of the Wielkopolskie Voivodeship. This award is given once a year by the Marshal of the Wielkopolskie Voivodeship. The applications of the candidates for the award are considered and the winners are announced by the Award Committee, which is composed of: the Archbishop Metropolitan of Gniezno, the Primate of Poland, the Archbishop Metropolitan of Poznań, the Rector of Adam Mickiewicz University in Poznań, the Director of the Museum of the First Piasts at Lednica, the Wielkopolska Voivodeship Heritage Conservator, the Chairman of the Scientific Association of Polish Archaeologists, the Chairman of the Polish Historical Society and the secretary of the Commit-

²³ For information about other events, exhibitions, educational activities etc., see the chronicle in: *STUDIA LEDNICKIE 1989–2018*.

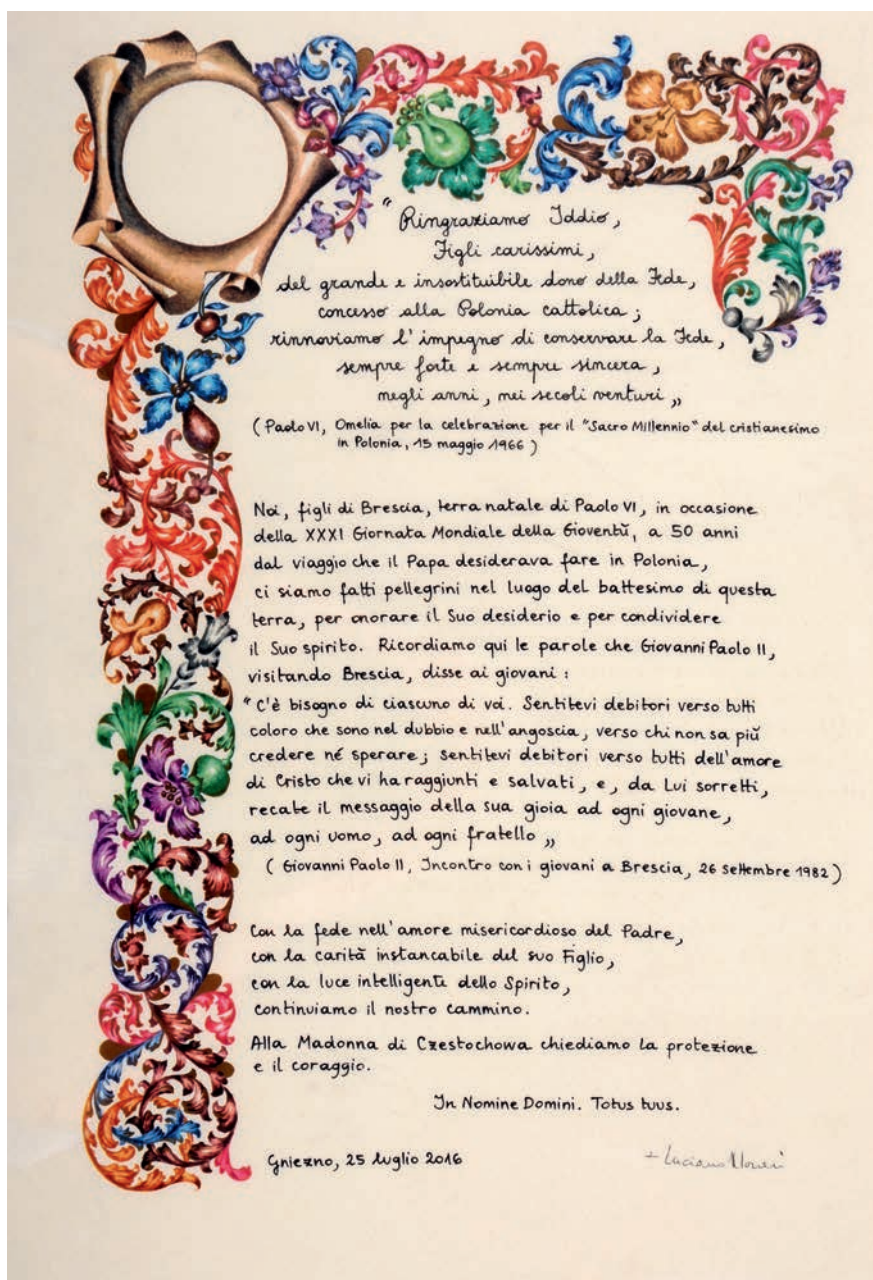

FIG. 40. Confirmation from the guests from Italy that the last will of pope John VI was fulfilled, signed by mons. Luciano Monari on 25th July 2016 (front; on reverse the signatures of all the participants of a meeting); AMPPL

RYC. 40. Potwierdzenie przez gości z Włoch wypełnienia testamentu papieża Pawła VI, podpisane przez mons. Luciana Monariego 25 lipca 2016 roku (awers; na rewersie podpisy wszystkich uczestników spotkania); AMPPL

FIG. 41. Heads of Diplomatic Missions in Poland are visiting “Ostrów Lednicki. Pod niebem średniowiecza” (“Ostrów Lednicki. Under the Sky of the Middle Ages”) exhibition; photo by Mariola Józwickowska

РѢС. 41. Шефове Мисји Дипломатичнеј в Polsce звиздају выставу „Острів Ледницький. Під небом середньовіччя”; фот. Маріяла Жозьковська

tee. Ten remarkable researchers-medievalists from Poland (historians, archaeologists and art historians) (till 2019) and the Poznań Society For the Advancement of Arts and Sciences (2019) have been granted this award so far.²⁴

The museum — more strictly its substantive employees — was several times granted an award and received prestigious awards for its exhibition achievements, scientific publications, educational activities and research programmes. Awards included among others: a Medal for the services to the Wielkopolskie Voivodeship (2009), three statues of the Sybil Award in the Contest for the Museum Event of the Year (2010, 2011, 2014) and five Sybil distinctions — with the diplomas awarded by the Minister of Culture and National Heritage. The activities of the Museum of the First Piasts at Lednica also gained the recognition of the “Izabella” Museum Distinction Committee — museologists were several times given honorary awards (statuettes) and diplomas, granted by the Marshal of the Wielkopolskie Voivodeship in the Contest for the Museum Event of the Year in Wielkopolska

²⁴ For the profiles of the laureates, see: <http://lednicamuzeum.pl/strona,przyznawane.html>.

(fig. 42). From 2003 until 2019 the museum received 26 distinctions, including eight statuettes as well as I, II and III prizes (diplomas). The activities of the institution were also acknowledged in other fora, where they were also awarded.

Wyspa władców, a popular-science film directed by Zdzisław Cozac, is of particular importance in the promotion of the cultural heritage of Ostrów Lednicki and the Museum of the First Piasts at Lednica, which is a custodian of this historical space. The film was co-financed by the museum, and its employees were the co-authors of the script and the consultants, and they also co-performed in this picture. The film significantly promoted the knowledge about Ostrów Lednicki in broad societal circles in Poland and abroad. The director and its movie masterpiece won several significant film awards in Poland and in Europe and in the USA, i.a. in Eugene, Oregon State in the USA, during the International Film Festival organized by The Archaeology Channel; during the XV International Archaeology Film Festival in Serbia; in the Museum of Contemporary Art in Castillo and León; during the XXIV International Festival of Archaeological Film in Roverto in Italy and in the basque Irun (Pampeluna, Spain) during the XIII International Archaeological Film Festival. It also received the prof. Wiesław Wysocki Special Award during the VIII Polonijny Festiwal Multimedialny (Polonia Multimedia Festival) "Polskie ojczyzny 2013". It was also shown in Cannes

FIG. 42. Izabella Awards for 2016 given in Szamotuły in 2017. From the right: Danuta Banaszak, Janusz Górecki, Antoni Pelczyk, Mariola Olejniczak, Andrzej M. Wyrwa, Anna Wrześcińska, Daniel Tomczyk; photo by Mariola Józwickowska

RYC. 42. Nagrody Izabella za 2016 rok wręczone w Szamotułach w 2017 roku (od prawej: Danuta Banaszak, Janusz Górecki, Antoni Pelczyk, Mariola Olejniczak, Andrzej M. Wyrwa, Anna Wrześcińska, Daniel Tomczyk); fot. Mariola Józwickowska

in France during the most important event for the TV broadcasters around the world, i.e. the International Market of Communications Programmes MIPCOM. In Poland it was recognized during i.a. the IV Festival of Educational Films EDUKINO, where it was awarded the Złoty Kopernik.

In addition, the role and the position of Ostrów Lednicki in the first days of our historical cultural identity were in a significant way described in the documentary-fabularized film, entitled *Jan Matejko "Zaprowadzenie chrześcijaństwa R.P 965"*, directed by Marek Brodzki. Through multiple messages and symbols the film dynamically presented the scenes from a Jan Matejko painting in which this remarkable painter depicted prince Mieszko's baptism on the shores of Lake Lednica. The characters painted by Matejko — animated by the actors — share their doubts concerning this outstanding event — the act of baptism — with the viewers. In contrast, the historians discuss the problem of various ideas concerning the origins of our statehood. The film won a prestigious award in Houston in 2017 (Worldfest-Houston International Independent Film Festival) — Gold Remi (see i.a. <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1243432>).

* * *

This year, 2019, marks the 30th anniversary — the pearl jubilee — of the publication of the first volume of an academic journal "Studia Lednickie" (Lednica Studies), which was established in 1989. Since 2012 it has been published as an annual, also with an official electronic version and a website. Remarkable representatives of historical science, historians, archaeologists, anthropologists, ethnographers as well as naturalists, have published their views in this scientific journal. They have discussed various aspects of the life of the people at Ostrów Lednicki, in the medieval Poland, the history and changes in the folk culture and various transformations in the natural environment from the beginning of the Holocene to the contemporary times. Altogether XVIII volumes have been published, including the present one.

Moreover, in 1991 within Studia Lednickie the "Biblioteka Studiów Lednickich" (Lednica Studies Library) series was created, where the results of interdisciplinary research are published, which are conducted by substantive employees of the museum and the researchers who study Ostrów Lednicki and the early medieval history of Poland as well as the Wielkopolska folk culture. Since 2009 the content structure has become more elaborate than before and it comprises five types of publications with a diverse contents range:

- A series — occasional publications, which refer to widely understood topics of the Museum of the First Piasts at Lednica;
- B1 series *Fontes* — the monographs of the written sources and catalogues of the collections from archaeological collections since the Middle Ages until contemporary times;

- B2 series Fontes — the catalogues of ethnographic collections from the collections of Wielkopolska Ethnographic Park;
- C series *Dissertationes ad fontes spectantes* — monographs concerning the most important monuments from the collection of the Museum of the First Piasts at Lednica;
- D series Varia.

By the end of 2018, 35 large volumes of Biblioteka Studiów Lednickich had been published (including a few composed of 2–3 parts).²⁵

The results of the research (archaeological, ethnographic and natural) conducted by the museum are also published in numerous compilations and catalogues in the country and abroad. The museum also publishes numerous exhibition catalogues, folders, guidebooks, educational and promotional materials etc.

All of this, boldly speaking, places the museum among the most important scientific centres in Poland and Europe due to its research and publications.

* * *

In conclusion, because of the range and the character of the sites which are under the care of the Museum of the First Piasts at Lednica, as well as the territorial range, this institution is among the largest open-air museums in Poland. Because of the highest class of relics from the Polish state-building times, which are protected here, this place is one of the most important historical places on the Polish land. As we can say by paraphrasing the words of John Paul II, it protects the place, where “Poland began”, while Ostrów Lednicki — a Historical Monument — is “a baptismal font of Poland”, “a land of our folks”. Therefore the Lednica museum is *Custodia Memoriae*, i.e. a protector of the memory about the works and thought of our ancestors, who for almost seven generations (since 1856) have been trying to preserve this monument for everyone who came and who will come after them.

It has always been the place which laid the foundation for the historical identity of our “small and great homeland”, where the traces of our ancestors used to be and still are protected. By creating the space for existence, they were creating a home, which today we proudly call Poland — our Homeland — Patria. Long may this be so!

The year 2019 marks 50 years since the Museum of the Origins of the Polish State was normatively established, which was renamed to the Museum of the First Piasts at Lednica, while the area which is under its charge has been granted legal and organizational protection. Taking into account the time connected with

---

²⁵ <http://www.lednicamuzeum.pl/wydawnictwa,wydawnictwa.html> oraz <http://studialednickie.pl/wiadomosci,biblioteka-studiow-lednickich.html>.

creating the foundations and organization of the area where the museum was established, it can be probably stated without major objections — as it happened in a few cases, before other museums were officially established — that these 163 years (from 1856) irrespective of its 50 formal-legal years, place **our museum among the oldest open-air museums in Poland.**

We wish to celebrate this event with jubilee celebrations. We would like to pay tribute to the founders of this museum and to all those who for years (1856–1969–2019) ensured that these works from previous centuries could build the pride of the future generations, by showing the role of Ostrów Lednicki and the Piast dynasty in the creation of the real roots of our statehood, religion and culture.

The jubilee celebrations of the 50th anniversary of a museum were inaugurated on 16 April 2019 in St. Nicholas church in Sławno, Kiszkowo municipality, where a votive service was celebrated for the intention of count Albin Węsierski —

FIG. 43. St. Nicholas chapel in St. Nicholas church in Sławno, where a memorial plaque dedicated to the count Albin Węsierski and his spouse Ludwika from the Kwilecki family was unveiled, flowers were laid and candles were lit on their graves (from the left: Elżbieta Pągowska, dr Jakub Linetty, prof. Andrzej M. Wyrwa, head of the commune Tadeusz Bąkowski, parish priest Ryszard Gilas, Archbishop Józef Kowalczyk, and the Primate Senior, priest Tadeusz Gerlach); photo by Mariola Józwickowska

RYC. 43. Kaplica św. Mikołaja w kościele jego patronatu w Sławnie, w której odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą Albinowi hr. Węsierskiemu i jego małżonce Ludwice z Kwileckich, złożono kwiaty na ich grobach i zapalono znicze (od lewej: Elżbieta Pągowska, dr Jakub Linetty, prof. Andrzej M. Wyrwa, wójt Tadeusz Bąkowski, ks. proboszcz Ryszard Gilas, ks. abp Józef Kowalczyk, Prymas Senior, ks. Tadeusz Gerlach); fot. Mariola Józwickowska

FIG. 44. The memorial plaque dedicated to count Albin Węsierski and his spouse Ludwika Węsierska from the Kwilecki family, funded on the 50th anniversary of the Museum of the First Piasts at Lednica at St. Nicholas church in Sławno, 16 April 2019; photo by Mariola Józwickowska

RYC. 44. Pamiątkowa tablica poświęcona Albinowi hr. Węsierskiemu i jego małżonce Ludwice z Kwileckich Węsierskiej, ufundowana w 50-lecie Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy w kościele św. Mikołaja w Sławnie, 16 kwietnia 2019 roku; fot. Mariola Józwickowska

a patron, a collator and a co-founder of a church in Sławno, highly distinguished for the Museum of the First Piasts at Lednica — as well as for the intention of his wife Ludwika Węsierska from the Kwilecki family, and the priest dr Franciszek Wawrzyniak, the deceased employees, co-workers and museum researchers, together with the acknowledgement of those present to date and the request for more blessings for the museum and its employees.

With regard to the enormous intellectual and financial contribution of count Albin Węsierski, connected with the development of the historical and cultural identity of the Polish people who lived in the time of Poland's partition, as well as his care given to Ostrów Lednicki as an appropriate place in culture, the management and the employees of the Museum of the First Piasts at Lednica decided to pay a permanent tribute to the Count and his spouse. Therefore a bronze plaque dedicated to them was funded. It was an acknowledgement from the museologists and a testimony of remembrance about the accomplishments of count and countess Węsierski. Due to them the successive generations of Poles could find and still can find at Ostrów Lednicki the roots of their historical identity. The plaque was unveiled after a mass — with the participation of Ms. Halina and Elżbieta Pągowska, great-great-grandchildren of count Albin — with His Excellency Archbishop Józef Kowalczyk, the Primate Senior, prof. Andrzej M. Wyrwa and Tadeusz Bąkowski the head of the Kizskowo commune (fig. 43–44).

The present volume is meant to be one of the written mementos of this Jubilee. The presented draft about the history of the museum does not present the comprehensive history of this centre, neither the multiple nor multifaceted activities of this museum and scientific institution. But we hope that at least in a symbolic-synthetic way it will perpetuate the efforts of many previous generations and ours to retain the memory about the heritage of our ancestors, from which we benefit and keep it for future decades.

* * *

*The Minister of Culture and National Heritage
and
the Marshall of Wielkopolskie Voivodship
took honorary patronage of the celebrations*

Bibliography

SOURCES

AMPPL — the Archive of the Museum of the First Piasts at Lednica [Archiwum Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy]

- DECISION [DECYZJA]: DM — IV/PRM/54/99

- DIRECTOR. The Board of the Museum — proceedings of the meetings (the statute, the Board of the Museum committee, 1999 report, a plan for 2000) 2000–2000, sign. 273/8/1351 [DYREKTOR. Rada Muzeum — przebieg posiedzeń (regulamin, komisja Rady Muzeum, spraw. za 1999, plan na 2000 r.) 2000–2000, sygn. 273/8/1351]
- LETTER of the Presidium of the National Voivodship Council [Wojewódzka Rada Narodowa] in Poznań of 31 January 1966, sign. 354/465 [Pismo Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu z 31 stycznia 1966, sygn. 354/465]
- UPPRNG — the resolution of the Presidium of the Regional National Council [Powiatowa Rada Narodowa] in Gniezno, a typescript in the AMPPL [Uchwała Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Gnieźnie]:
  - 1968, no. 213/744/68, p. 1–2
  - 1969, no. 27/94/69 of 11th December 1969, p. 1–2
- UPWRNP — the resolution of the Presidium of the National Voivodship Council [Wojewódzka Rada Narodowa] in Poznań, a typescript in the AMPPL [Uchwała Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu]:
  - 1970 Resolution no. 27/299/70 of 30th January 1970, p. 1–2
- ZWP — the Ordinance of the Governor of Poznań, a typescript in the AMPPL [Zarządzenie Wojewody Poznańskiego]:
  - 1975 no. 122/75 of 14th August 1975, p. 1.

APP — the State Archives in Poznań [Archiwum Państwowe w Poznaniu]

The cadastral plan of Rybitwy village, team: 53/291/0 Regierungsbezirk in Poznań, sign. Rej. Poz. I/97 [Plan katastralny wsi Rybitwy, zespół: 53/291/0 Rejencja w Poznaniu, sygn. Rej. Poz. I/97].

BJ — Jagiellonian Library [Biblioteka Jagiellońska]

A letter from Ignacy Polkowski to Józef Ignacy Kraszewski of 14th September 1876, concerning Lednica and *Stara baśń* (An Ancient Tale) by Józef Ignacy Kraszewski, sign. BJ 6527 IV, c. 201 [List Ignacego Polkowskiego do Józefa Ignacego Kraszewskiego z 14 września 1876, poświęcony Lednicy i *Starej baśni* Józefa Ignacego Kraszewskiego, sygn. BJ 6527 IV, k. 201].

BK PAN — Polish Academy of Sciences the Kórnik Library [Polska Akademia Nauk Biblioteka Kórnicka]

sign. BK 12871 [the sequence of cards quoted in this article acc. to the photocopies made in the Kórnik Library from the original; CD with the copies in the AMPPL].

BUP — the University Library in Poznań [Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu]

Portfolio — Drawings by W. Łuszczkiewicz. Ostrów Lednicki, sign. 34 00 991 [photocopies also in the AMPPL].

DŁUGOSZ J.

1961 Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego, ks. I i II, Warszawa 1961.

KDW

1877 Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski, wyd. I. Zakrzewski, t. I, Poznań.

MONITOR POLSKI

1994 z 8 września 1994, nr 50 (Ostrów Lednicki), poz. 421.

USTAWA o ochronie dóbr kultury, z dnia 15 lutego 1962 r., Dz. U. z dnia 21 lipca 1962 [taż m.in.: w: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU-19620100048/U/D19620048Lj.pdf>] (access: 8.03.2019).

REFERENCES

XXXV LAT

2010 XXXV lat Wielkopolskiego Parku Etnograficznego w Dziekanowicach, red. A. Pelczyk, A.M. Wyrwa, BSL, t. XIX, seria A, t. 3, Dziekanowice–Lednica.

ABRAMOWICZ A.

2002 Joachim Lelewel o Ostrowie Lednickim [in:] Budownictwo i budowniczowie w przeszłości. Studia dedykowane Profesorowi Tadeuszowi Poklewskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, red. A. Abramowicz, J. Maik, Łódź, p. 499–506.

A.KL.

1939 Wielkie święto proboszcza na Lednicy, „Dziennik Ostrowski”, Rok 7, nr 151, środa, 5 lipca 1939, p. 3.

ALBUM

[1930?] Album. Dziekanowice–Waliszewo w powiecie gnieźnieńskim [s. l.].

BAREK R.

2018 Miasteczko wielkopolskie — koncepcja przestrzenno-funkcjonalna na terenie Wielkopolskiego Parku Etnograficznego w Dziekanowicach, MPM, t. 5, p. 93–104.

BIERNACKI A.

2005 Aleksander Przedziecki. Życiorys uczonego i mecenasa, Kraków.

BITWA

2014 Bitwa przy Moście Mulwijskim. Konsekwencje, red. Z. Kalinowski, D. Próchniak, seria Wielkopolska kolebką państwa polskiego — 1050. rocznica chrztu Polski, t. 1, Poznań.

CAMPANA MESCO ET DOBRAUA

2015 *Campana Mesco et Dobraua*. Jubileuszowy dzwon na 1050. rocznicę Chrztu Polski na Ostrowie Lednickim, red. A.M. Wyrwa, BSL, t. XXXII, seria A, t. 7, Lednica.

CICIORA B., WYRWA A.M.

2013 Zaprowadzenie chrześcijaństwa w Polsce. Krótkie studium obrazu Jana Matejki „Zaprowadzenie chrześcijaństwa R.P. 965”, BSL, t. XXIX, seria A, t. 6, Dziekanowice–Lednica.

CUSTODIA MEMORIAE

2009 *Custodia Memoriae*. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. XL lat istnienia (1969–2009), red. A.M. Wyrwa, BSL, t. XIV, seria A, t. 1, Lednica.

DZIENNIK POZNAŃSKI

1874 Lednogóra, 17 lipca, „Dziennik Poznański”, nr 163, R. XVI z 21 lipca 1874 roku.

DZIENNIK POZNAŃSKI

1938 Wskrzyszony mit o Lednicy, „Dziennik Poznański” z 5 lipca 1938.

DZIĘCZKOWSKI A.

1983 Wawrzyniak Franciszek [in:] Wielkopolski Słownik Biograficzny, Warszawa–Poznań, p. 801.

E.B.

1843 Podanie ludu o Lennej górze pod Pobiedziskami, „Przyjaciel Ludu” Nr 10 z 2 września 1843, p. 78.

EUROPAS MITTE UM 1000

2000 Europas mitte um 1000, hrsg. v. A. Wieczorek, H.M. Hinz, Bd. 1–3, Stuttgart.

EUROPEJSKIE DNI DZIEDZICTWA

2011 Europejskie Dni Dziedzictwa. Kamienie milowe. Ostrow Lednicki, red. A.M. Wyrwa, Dziekanowice–Lednica.

FOGEL J.

1991 Pompeja Polska. Z dziejów archeologii wielkopolskiej XIX wieku: działalność Albina hr. Węsierskiego i Zbigniewa hr. Węsierskiego-Kwileckiego, Poznań.

FOGEL J.

1994 Głosa do najwcześniejszych badań Ostrowa Lednickiego, SL, t. III, p. 343–345.

FOGEL J.

1996a Archeologiczne tropy Józefa Łepkowskiego (1826–1894) w Wielkopolsce, ZN UJ, t. MCXCLVII. Opuscula Musealia, Kraków, z. 8, p. 21–45.

FOGEL J.

1996b Edward hr. Raczyński (1786–1845) o Ostrowie lednickim, SL, t. IV, p. 385–405.

FOGEL J.

1996c Pomnik Joachima Lelewela i Aleksandra Przeździeckiego na Ostrowie Lednickim — nie zrealizowany zamysł Albina Węsierskiego z lat 1869–1875, SL, t. IV, p. 433–437.

FOGEL J.

2005 Odkrycie planów najwcześniejszych wykopalisk na Ostrowie Lednickim [in:] *Lapides viventes*. Księga pamiątkowa Profesor Klementyny Żurowskiej, Kraków 2005, p. 287–292.

FRYZA M., WRZESIŃSKI J.

2009 Od zabytkowej ruiny do muzeum przestrzennego [in:] *Custodia Memoriae*. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. XL lat istnienia (1969–2009), red. A.M. Wyrwa, BSL, t. XIV, seria A, t. 1, Lednica, p. 43–92.

GÓRECKI J.

1991 Preromańskie pochówki panujących i dostojników w tzw. II kościele na Ostrowie Lednickim, SL, t. II, p. 117–132.

- GÓRECKI J.
[2001] Gród na Ostrowie Lednickim na tle wybranych ośrodków grodowych pierwszej monarchii piastowskiej, BSL, t. VII, Poznań.
- GÓRECKI J.
2002 Ostrów Lednicki na tle wczesnośredniowiecznej sieci osadniczej rynny Jeziora Lednickiego, SLA 7, 2002, p. 29–41.
- GÓRECKI J.
2011 Ostrów Lednicki. Under the Sky of the Middle Ages. Exhibition, Lednica.
- GÓRECKI J.
2016a Dzieje badań Ostrowa Lednickiego [in:] Ostrów Lednicki rezydencjonalno-stołeczny ośrodek pierwszych Piastów, red. Z. Kurnatowska, A.M. Wyrwa, Origines Polonorum, t. IX, Warszawa, p. 29–44.
- GÓRECKI J.
2016b Jubileuszowe uroczystości 1050. rocznicy chrztu Polski na Ostrowie Lednickim, SL, t. XV, p. 75–86.
- HENSEL W., HILCZER-KURNATOWSKA Z.
1972 Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej, t. IV, Wrocław, p. 310–321.
- JEZIORO LEDNICA
[2008] Jezioro Lednica. Historyczne i współczesne funkcjonowanie ekosystemu wodnego, red. L. Burchardt, Poznań.
- KACZMAREK J.
1998 Nieznana korespondencja Wilhelma Schwartza w sprawie Ostrowa Lednickiego, SL, t. V, p. 327–341.
- KARA M., KRYSZTOFIAK T., WYRWA A.M.
2016 Gród piastowski w Gieczu. Geneza — funkcja — kontekst, Poznań.
- KASZUBKIEWICZ A.
1994 Uroczystość 1000-lecia śmierci pierwszego władcy Polski Mieszka I na Ostrowie Lednickim, SL, t. III, p. 377–384.
- KASZUBKIEWICZ A.
1998 Symbioza zespołu muzealnego z parkiem krajobrazowym na przykładzie Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, OchZ 1(1998), p. 47–50.
- KASZUBKIEWICZ A., WRZESIŃSKI J., GÓRECKI J., TABAKA A.
2002 Ostrów Lednicki, Bydgoszcz.
- KASZUBKIEWICZ A., PELCZYK A., WIELGOSZ Z. (FOT.)
2003 Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach, Bydgoszcz–Dziekanowice.
- KIERSKI E.
1859 Jezioro Lednogórskie w Wielkim Księstwie Poznańskim, Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych, I półrocze, nr 133, p. 3, 4.
- KOLBERG O.
1877 Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce, serya 11. W. Ks. Poznańskie, część 3, Kraków.

- KOWALCZYK A., SKOCZYŃSKI M., WYRWA A.M., (RED.)
2017 Radzim. Gród i wieś nad Wartą, BSL, t. XXXVI, seria A, t. 8, Dziekanowice 2017.
- KRASZEWSKI J.I.
1876 Stara baśń, Kraków.
- KRASZEWSKI J.I.
1879 Stara baśń. Powieść z dziewiątego wieku. Ilustrował E.M. Andriolli. Jubilee publication with the portrait of an author. Kraków.
- KRĘŻAŁEK M.
2009 Andrzej Kaszubkiewicz — drugi kustosz dziedzictwa Pierwszych Piastów [w:] *Custodia Memoriae*. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. XL lat istnienia (1969–2009), red. A.M. Wyrwa, BSL, t. XIV, seria A, t. 1, Lednica, p. 241–244.
- KRONIKA RODZINNA
1878 Ruiny na Ostrowie Lednickiego jeziora, „Kronika Rodzinna”, t. 6, nr 22, p. 754–755.
- KURIER POZNAŃSKI
1938 Widowisko historyczne na Ostrowie Lednickim, „Kurier Poznański”, z 5 lipca 1938, p. 10.
- KURIER WIELKOPOLSKI
1938 Wskrzyszony mit o Lednicy, „Kurier Wielkopolski”, z 5 lipca 1938.
- KURNATOWSKA Z.
1989 Kierunki badań nad Ostrowem Lednickim i jego regionem osadniczym, SL, t. I, p. 7–16.
- KURNATOWSKA Z.
1993 Przemiany lokalnych ośrodków władzy w XI–XII wieku w Wielkopolsce [in:] *Lokalne ośrodki władzy państwowej w XI–XII wieku w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. S. Możdziej, Wrocław, p. 21–29.
- KURNATOWSKA Z.
2000 Wielkopolska w X wieku i formowanie się państwa polskiego [in:] *Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy*, red. H. Samsonowicz, Kraków, p. 99–117.
- KURNATOWSKA Z.
2008 Początki i rozwój państwa [in:] *Pradzieje Wielkopolski, Od epoki kamienia do średniowiecza*, red. M. Kobusiewicz, Poznań, p. 297–395.
- KURNATOWSKA Z., TUSZYŃSKI M.
2009 Grzybowo pod Wrześnią. Wczesnopiastowski gród na szlaku z Giecza do Gniezna [in:] *Custodia Memoriae*. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. XL lat istnienia (1969–2009), red. A.M. Wyrwa, BSL, t. XIV, seria A, t. 1, Lednica, p. 141–155.
- LABUDA G.
1984 Wyjaśniające się tajemnice Ostrowa Lednickiego [in:] *Mente et litteris*. O kulturze i społeczeństwie wieków średnich, Poznań, p. 103–110.
- LABUDA G.
1989 Pierwsze państwo polskie. Dzieje narodu i państwa polskiego, t. II, Kraków.

LECH

1938 Legenda Lednicy, „Lech”, z 5 lipca 1938.

LEDNICKIE SERC PAMIĄTKI

2015 Lednickie serc pamiątki. Legenda i wiersze z połowy XIX wieku, wybór i wstęp A.M. Wyrwa, revised and enriched second edition, Lednica.

LEDNOGÓRA

1874 Lednogóra, 17 lipca, „Dziennik Poznański”, nr 163, R. XVI z 21 lipca 1874.

LIBELT K.

1978 List do A. Węsierskiego z dnia 15 października 1871 [in:] K. Libelt, Listy, opr. Z. Grot, Warszawa, p. 544–545.

LINETTY J.

2014 Badania archeologiczne i historyczne księdza Ignacego Polkowskiego (1833–1888) w Wielkopolsce, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki”, nr XXIII, z. 2, 2014, p. 1–47.

LINETTY J.

2016 Aleksander Przedziecki (1814–1871) [in:] Mediewiści, t. IV, red. J. Strzelczyk, Poznań 2016, p. 213–221.

LINETTY J.

2018 Kształtowanie się podstaw naukowych archeologii w Wielkopolsce do 1918 roku, cz. 1–2, Poznań [a typescript of a doctoral dissertation in the Main Library of Adam Mickiewicz University].

LINETTY J., PELCZYK E.

2019 *Via musaei. Mente et labore*. 50 lat Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, Dziekanowice–Lednica.

LIST

1871 List wg A. Węsierskiego do J. Lelewela w Brukseli, „Sobótka. Tygodnik Belletrystyczny Ilustrowany”, Poznań, Rok III, nr 49, p. 581–582.

ŁOMNICKI J.

1968 Ostrów Lednicki, Lednica 1 [in:] Słownik Starożytności Słowiańskich, t. III, cz. II, Wrocław, p. 551–554.

MIEJSCA CHRZTÓW

2016 Miejsca chrztów, urządzenia baptyzmalne i ceremoniał chrzcielny od starożytności chrześcijańskiej do soboru trydenckiego, red. A.M. Wyrwa, seria: Wielkopolska kolebką państwa polskiego — 1050. rocznica chrztu Polski, t. 3, Poznań–Dziekanowice.

MŁODAWSKA M.

2018a Udział Władysława Łuszczkiewicza w powstaniu monografii opactwa cystersów we wsi Mogiła [in:] Dzieje i kultura cystersów w Polsce 2. Cistercium Mater Nostra. Studia et Documenta, 5, red. M. Starzyński, D. Tabor, Kraków, p. 125–136.

MŁODAWSKA M.

2018b Władysław Łuszczkiewicz studia nad architekturą i sztuką cystersów polskich, NPrz, t. 129, Kraków, p. 225–248.

- MONE F.J.
1822 *Geschichte des Heidenthums im nördlichen Europa, von...*, Erster Theil, Leipzig–Darmstadt.
- MORACZEWSKI J., KIERSKI E.
1852 *Lednica (Hasło) [w:] Starożytności Polskie*, t. 2, p. 12.
- NAZWY MIEJSCOWE POLSKI
2005 *Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*, red. K. Rymut, Kraków 2005, t. VI (L–Ma), p. 41.
- OSTRÓW LEDNICKI
1993 *Ostrów Lednicki*, red. K. Żurowska, Kraków, t. 1–2.
- OSTRÓW LEDNICKI
2016a *Ostrów Lednicki rezydencjonalno-stołeczny ośrodek pierwszych Piastów*, red. Z. Kurnatowska, A.M. Wyrwa, *Origines Polonorum*, t. IX, Warszawa 2016.
- OSTRÓW LEDNICKI
2016b *Ostrów Lednicki. Wyspa piastowskich władców*, red. J. Górecki, W. Kujawa, A.M. Wyrwa, *Dzieskanowice–Lednica*.
- OSTRÓW LEDNICKI
2018 *Ostrów Lednicki. Kulturowe dziedzictwo Europy*, red. K. Godon, Gdańsk.
- OTEVŘI ZAHRADU RAJSKOU. BENEDIKTINI
2014 *Otevři zahrady rajskou. Benediktini v srdci Evropy 800–1300*, red.: T. Štemberová, I. Hartmann, ed.: D. Foltyn, J. Klipa, P. Mašková, P. Sommer, V. Vlnas, Praha. P.A.
1875 *Czem był Ostrów Lednicki? (Nowe przypuszczenia)*, „Warta. Tygodnik poświęcony nauce, rozrywce i wychowaniu”, Nr 48 z 30 maja 1875, p. 381–383.
- PANOWICZ T.
2008 *Kułacze skrzynie złota*, „Reporter Gnieźnieński”, Nr 9(99) z 28 lutego 2008, p. 10.
- PELCZYK A.
2002 *Wielkopolski Park Etnograficzny. Między tradycyjną wsią a teorią i praktyką skansenowską*, BSL, t. VIII, Poznań.
- PELCZYK A.
2018 *65. lat idei muzealnictwa skansenowskiego w Wielkopolsce*, MPM, t. 5, p. 33–74.
- PELCZYK E.
2009 *Lista pracowników Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy od 1 stycznia 1969 do 30 czerwca 2009 roku [in:] Custodia Memoriae. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. XL lat istnienia (1969–2009)*, red. A.M. Wyrwa, BSL, t. XIV, seria A, t. 1, Lednica, p. 247–265.
- PELCZYK E.
2016 *Ks. Franciszek Wawrzyniak (1884–1941) — społeczny kustosz Ostrowa Lednickiego*, MPM, t. III, p. 137–153.
- PIAST
1889 *Kalendarz polski ludowy na rok 1889*, ułożył Józef Chociszewski, Rok XII, Poznań.

POGODZIŃSKI P.M.

2018 Ostrów Lednicki, rodowy gród Piastów [in:] Ostrów Lednicki. Kulturowe dziedzictwo Europy, red. K. Godon, Gdańsk, p. 23–36.

POLKOWSKI I.

1876 Opisy starożytnych ruin na wyspie Jeziora Lednickiego, Gniezno 1876.

POVONDRA C.E.

1823 Über die Altertümer von Gnesen und dessen Umgebungen [in:] Vorzeit und Gegenwart, Bd. 2, Posen, p. 183–187.

PRZESZŁOŚĆ REGIONU

1993 Przeszłość regionu Ostrowa Lednickiego i jego perspektywy, red. Z. Kurnatowska, Poznań.

PRZEZDZIECKI A.

1869a Wykopalisko na wyspie jeziora Lednicy pod Gniezmem, Roczniki CK. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, poczet trzeci, t. XVIII (XL), p. 267–296.

PRZEZDZIECKI A.

1869b Wykopalisko na wyspie, na Jeziorze Lednicy, pod Gniezmem, Biblioteka Warszawska, t. 3, Warszawa, p. 253–265.

RACZYŃSKI E.

1843 Wspomnienia Wielkopolski to jest województw poznańskiego, kaliskiego i gnieźnieńskiego, t. 2, Poznań, s. 375–376 [for reprints from the piece and comments to this information, see also „Przyjaciel Ludu”, R. 10, nr 51, z 17 czerwca 1843, p. 403, 404 (map acc. to E. Raczyński), 405 (figure acc. to E. Raczyński)].

RYŁ J., ZIENTARSKI W.

1991 „Zamek Chrobrego na Ostrowie przy Gnieźnie” w zbiorach Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie. Komunikat, SL, t. II, p. 361–366.

SANKIEWICZ P., WYRWA A.M. (RED.)

2018 Broń drzewcowa i uzbrojenie ochronne z Ostrowa Lednickiego, Giecza i Grzybowa, BSL, t. XXXVIII, seria B1, t. 1, Lednica.

SOKOŁOWSKI M.

1876 Ruiny na Ostrowie Jeziora Lednicy. Studium nad budownictwem w przedchrześcijańskich i pierwszych chrześcijańskich wiekach w Polsce. Na podstawie badań wspólnie na miejscu odbytych z prof. Władysławem Łuszczkiewiczem, Pamiętnik Akademii Umiejętności w Krakowie. Wydział: Filologiczny i Historyczno-Filozoficzny, t. 3, Kraków, p. 117–277, pl. XII–XIV.

STASZIC F.

1859 Dodatek do wiadomości o Jeziorze Lednogórskim w Wielkim Księstwie Poznańskim, „Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych”, nr. 138, p. 4.

STUDIA LEDNICKIE

1989–2019 Poznań–Lednica, t. I–XVIII; [versions online] <http://studialelnickie.pl/>.

SZLACHTA WYLEGITYMOWANA

2007 Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861, oprac. E. Sęczys, przygotował do druku S. Górzyński, Warszawa 2007, p. 756–757.

SZULC K.

1863 Budowle i usypiska Słowian pogańskich, RTPNP, t. 2, p. 339–401.

ŚWIECHOWSKI Z.

1994 U progu chrześcijaństwa w Polsce. Ostrów Lednicki, (recenzja), BHS, R. LVI, nr 4, p. 403–409.

ŚWIECHOWSKI Z.

2000 Architektura romańska w Polsce, Warszawa.

ŚWIECHOWSKI Z.

2001a Architektura romańska w Polsce. Bibliografia, oprac. E. Świechowska, W. Miśchke, wstęp Z. Świechowski, Warszawa, p. 90–93.

ŚWIECHOWSKI Z.

2001b Architektura wczesnego średniowiecza w Polsce między rzeczywistością a fantazją [in:] Polska na przełomie I i II tysiąclecia, red. S. Skibiński, Poznań, p. 247–265.

TEOLOGIA

2015 Teologia i liturgia chrztu od starożytności chrześcijańskiej do czasów nowożytnych, red. A.M. Wyrwa, J. Górecki, seria Wielkopolska kolebką państwa polskiego — 1050. rocznica chrztu Polski, t. 2, Poznań.

TOMKIEWICZ S.

1902 Władysław Łuszczkiewicz. Napisał..., „Rocznik Krakowski”, t. 5, 1902, p. 1–46 [together with the list of the published works and writings by Łuszczkiewicz].

TOMKIEWICZ S.

1911 Maryan Sokołowski, „Czas”, nr 146, z 30 marca 1911; nr 148, z 31 marca 1911.

TRANSIT. BRÜGGE–NOVGOROD

1997 Transit. Brügge–Novgorod. Eine Straße durch die europäische Geschichte. Katalog, hrgs. von F. Seibt, U. Borsdorf, H.T. Grütter, Essen.

TURCZYŃSKI S.

1912 Maryan Sokołowski 1838–1911. Wspomnienie pośmiertne i bibliograficzny spis prac, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, t. 8, 1912, p. 397–412.

URBAŃCZYK P.

1995 Ostrów Lednicki — rozwiązanie zagadki?, KH, Rocznik CII, z. 2, p. 97–108.

URBAŃCZYK P.

2008 Trudne początki Polski, Wrocław.

WASIŁEWSKI T.

1968 O.L. [Ostrów Lednicki] [in:] Słownik Starożytności Słowiańskich, t. III, cz. II, Wrocław, p. 554.

WAWRZYŃSKI F.

1936 Ostrów Lednicki. Odczyt wygłoszony w dniu 5 lipca R. 1936 na poświęcenie schroniska Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego na Ostrowie Lednickim, Dziekanowice.

WAŻNY T.

2018 Analiza dendrochronologiczna drewnianego spichlerza z Majkowa, SL, t. XVII, p. 227–229.

WCZESNOŚREDNIOWIECZNE MOSTY

2000 Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim, t. I: Most traktu gnieźnieńskiego, red. Z. Kurnatowska, Lednica–Toruń.

WCZESNOŚREDNIOWIECZNE MOSTY

2014 Wczesnośredniowieczne mosty przy Ostrowie Lednickim, t. II: Mosty traktu poznańskiego (wyniki archeologicznych badań podwodnych prowadzonych w latach 1986–2003), red. A. Kola, G. Wilke, Kraków.

WĘSIERSKI [A]. HRABIA BELINA

1875 Czem był Ostrów Lednicki, „Warta. Tygodnik poświęcony nauce, rozrywce i wychowaniu”, Nr 43 z 25 kwietnia 1875, p. 427–428.

WIDOWISKO HISTORYCZNE

1938 Widowisko historyczne na Ostrowie Lednickim, „Kurier Poznański”, nr 298, 5 lipca 1938, p. 10.

WILKE G.

2018 Groty i broń drzewcowa z Ostrowa Lednickiego [in:] Broń drzewcowa i uzbrojenie ochronne z Ostrowa Lednickiego, Giecza i Grzybowa, red. P. Sankiewicz, A.M. Wyrwa, BSL, t. XXXVIII, seria B1, t. 1, Lednica, p. 33–87.

WRZESIŃSKA A.

2012 Europejskie Dni Dziedzictwa na Ostrowie Lednickim, SL, t. XI, p. 37–43.

WRZESIŃSKI J.

1993 Topografia Ostrowa Lednickiego [in:] Ostrów Lednicki, red. K. Żurowska, t. 1, Kraków, p. 33–40.

WRZESIŃSKI J.

1996 Lednicka Arkada, SL, t. IV, p. 429–432.

WRZESIŃSKI J.

2009 Jerzy Łomnicki — założyciel Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy [in:] *Custodia Memoriae*. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. XL lat istnienia (1969–2009), red. A.M. Wyrwa, BSL, t. XIV, seria A, t. 1, Lednica, p. 235–239.

WRZESIŃSKI J.

2015 Olgierd Wojciech Brzeski — muzeum w Grzybowie — spełnienie marzeń?, MPM, t. II, p. 91–93.

WRZESIŃSKI J.

2018 Przemiany osadnicze w „regionie grzybowski” — perspektywy badawcze [in:] Archeologia Dawnego Osadnictwa Wielkopolski, red. J. Goszczyńska, H. Machajewski, M. Świtoń, A. Skrzeczyńska, M. Błażejewska, J. Wrzesiński, Poznań, p. 102–117.

WRZESIŃSKI J., DANIELEWSKI M.

2018 Zaplecze osadnicze grodu w Grzybowie, „Historia Slavorum Occidentis, Cza-sopismo Historyczne = Historický Časopis”, nr 2 (17), Toruń, p. 86–104.

WRZESIŃSKI J., WYRWA A.M.

2008 Architektura świecka i sakralna wczesnośredniowiecznej Wielkopolski — nowe odkrycia i interpretacje [in:] Wielkopolska w dziejach. Archeologia o regionie, red. H. Machajewski, Poznań, p. 153–172.

WRZOSEK A.

1961 Zabytki wczesnośredniowieczne z Ostrowa Lednickiego pow. Gniezno, FAP, t. XII, p. 242–280.

WSKRZESZONY MIT O LEDNICY

1938 Wskrzeszony mit o Lednicy, „Kurier Wielkopolski”, 5 lipca 1938.

WYSPIAŃSKI S.

1902 Bolesław Śmiały. Dramat w trzech aktach, Kraków.

WYRWA A.M.

2009 Lednicka *Custodia Memoriae*. 40-lecie Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. *Introductio* [in:] *Custodia Memoriae*. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. XL lat istnienia (1969–2009), red. A.M. Wyrwa, BSL, t. XIV, seria A, t. 1, Lednica, p. 21–41.

WYRWA A.M.

2012a *In die festivitatis monumentorum historiae*, SL, t. XI, p. 25–27.

WYRWA A.M.

2012b Słowo z lednickiej Custodii w 200. rocznicę urodzin „Ojca powieści polskiej”, „entuzjasty idylli prasłowiańskiej” [in:] Chram boga Nii na Ostrowie Lednickim. Świat wierzeń w *Starej baśni* J.I. Kraszewskiego. Katalog wystawy, Lednica, p. 5–10.

WYRWA A.M.

2013 Ginący głos ludu — czyli o potrzebie ochrony dziedzictwa kulturowego wsi, SL, t. XII, p. 75–93.

WYRWA A.M.

2014a Gdecz — Giecz. *Scire est reminisci*. Krótka historia wydobywania z zapomnienia rezydencji piastowskiej, BSL, t. XXXI, seria D, t. 5, Dziekanowice–Lednica.

WYRWA A.M.

2014b „Pomniki Historii” — pomne miejsca naszej przeszłości, MPM, t. 1, p. 79–105.

WYRWA A.M.

2016a A.D. 966. Chrzest księcia Mieszka. Dylematy naukowe i znaczenie tego aktu dla przemian kulturowych na ziemiach polskich. Zagadnienia wybrane, SL, t. XV, p. 19–72.

WYRWA A.M.

2016b Albinowi hrabiemu Węsierskiemu w hołdzie, SL, t. XV, p. 147–150.

WYRWA A.M.

2016c Drogami początków państwa polskiego. Szlak piastowski jego idea i przesłanie, MPM, t. III, p. 87–104.

WYRWA A.M.

2016d Ostrów Lednicki. Wprowadzenie [in:] Ostrów Lednicki rezydencjonalno-stołeczny ośrodek pierwszych Piastów, red. Z. Kurnatowska, A.M. Wyrwa, *Origines Polonorum*, t. IX, Warszawa, p. 15–28.

WYRWA A.M.

2016e W poszukiwaniu zaginionej świetności. Spojrzenia „starożytników” i pierwsze naukowe refleksje nad piastowskim grodem w Gieczu (1810–1924) [in:] Gród piastowski w Gieczu. Geneza — funkcja — kontekst, red. M. Kara, T. Krysztofiak, A.M. Wyrwa, Poznań, p. 17–57.

WYRWA A.M.

2018a Charakter najstarszej zabudowy opactwa w Łeknie w świetle źródeł pisanych i archeologicznych [w:] Cistercium Mater Nostra. Studia et documenta 5. Architektura i Krajobraz, Kraków, s. 43–58 i 571–578.

WYRWA A.M.

2018b Dzieło człowieka pod opieką Boga. Wiatrak z Gryżyny: najstarszy zachowany młyn wietrzny w Polsce i jego symboliczne przesłanie. Wprowadzenie do szerszych rozważań, SL, t. XVII, p. 27–62.

WYRWA A.M.

2018c Grodowo-sakralny ośrodek w Łeknie. Podsumowanie badań (1982–2015). Komunikat [w:] Badania interdyscyplinarne, red. A. Buko, K. Kollinger, S. Jędrzejewska, Rzeszów, s. 163–182.

WYRWA A.M.

2018d Museums in open space — unextinguished traces of the natural and cultural past [in:] Extended Museums in Its Milieu, red. D. Folga-Januszewska, tłum. P. Art, t. 18 serii „Muzeologia”, TAIWPN Universitas, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Kraków, p. 83–94.

WYRWA A.M.

2018e Muzea w otwartej przestrzeni — niewygasłe ślady przyrodniczej i kulturowej przeszłości, MPM, t. 5, p. 75–92.

ZAKRZEWSKI Z.

1933 Cmentarzysko wczesnośredniowieczne i średniowieczne na Ostrowie Lednickim, Sprawozdania PAU 38 (1933), p. 36–39.

ZAKRZEWSKI Z.

1965 The unpublished archaeological and numismatic materials of prof. dr. Zygmunt Zakrzewski, compiled on the basis of his Memoirs from the years 1939/45 by Jadwiga Zakrzewska-Kleczkowska, Kraków, 1965 [a typescript of the compilation i.a. in the Museum of the First Piasts at Lednica], Ostrów Lednicki: p. 194–201.

ZENKTELER

1874 Ein Beitrag zu den Ausgrabungen in der Provinz Posen [in:] XXIX Programm des Königlichen Gymnasiums zu Ostrowo. Michaelis 1874, Ostrowo 1874, p. 21.

ZWALISKA NA OSTROWIE

1874 Zwaliska na ostrowie jeziora Lednicy pod Gniezmem (...), „Dziennik Poznański”, nr [?], R. XVI [październik 1874].

ŻUROWSKA K., RODZIŃSKA-CHORAŹY T.
1996/1997 Odpowiedź na recenzję Zygmunta Świechowskiego, FHA. Seria Nowa,
t. 2–3(1996/1997), p. 141–149.

WEBSITES

<http://lednicamuzeum.pl/strona,przyznawane.html> (access: 8.03.2019)
https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/ze-stawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2030.09.2018/WLK-rej.pdf
(access: 8.03.2019)
<http://www.lednicamuzeum.pl/wydawnictwa,wydawnictwa.html> (access: 8.03.2019)
<http://mkidn.gov.pl/pages/posts/podsumowanie-poznanskiego-szczytu-asem-1139.php>
(access: 8.03.2019)
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19620100048/U/D19620048Lj.pdf>
(access: 8.03.2019)
<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/232481> (access: 8.03.2019)
<http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=1243432> (access: 8.03.2019)

*Ad futuram rei memoriam w 50-lecie powstania
Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
Pomnika Historii Kultury Narodu*

Streszczenie

W 2019 roku mija 50 lat — złoty jubileusz — Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, jednego z najważniejszych muzeów w Polsce.

Misją tej instytucji jest „upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie pierwszych Piastów z uwzględnieniem europejskiego kontekstu kulturowego i cywilizacyjnego oraz kulturze materialnej wczesnośredniowiecznej Polski [...]. Promuje [...] dziedzictwo kulturowe Wielkopolski jako miejsca kształtowania się polskiej państwowości, a także dziedzictwo historyczne i kulturowe wsi wielkopolskiej [...]”.

*

Początki starań o utworzenie nad Lednicą miejsca pamięci, ośrodka tożsamości historycznej i kulturowej dla Polaków, sięgają 2. połowy XIX wieku, czyli czasów, kiedy w wyniku zaborów państwa polskiego nie było na mapach ówczesnej Europy. W 1856 roku przestrzeń Ostrowa Lednickiego z zabytkowymi ruinami pałacu i kaplicy księcia Mieszka I została wykupiona z rąk pruskich przez Albina hrabiego Węsierskiego. W działania popularyzujące znaczenie historyczne i kulturowe Ostrowa na ziemiach polskich i za granicą hrabia angażował najznakomitszych ówczesnych przedstawicieli naukowej elity intelektualnej i artystycznej. Dzięki temu wyspa wraz z okolicą stała się swoistego rodzaju mekką, do której przybywali wszyscy poszukujący rzeczywistych korzeni tożsamości kulturowej i dawnej potęgi Polaków. Starania te kontynuowali następ-

nie „spadkobiercy” tej idei. Szczególne zasługi na tym polu ma m.in. ks. Franciszek Wawrzyniak (1884–1941), członek Akademii Umiejętności, proboszcz parafii w Dziekanowicach.

Ważnym etapem w dziejach Ostrowa Lednickiego, który dał merytoryczne podstawy przyszłego muzeum, było wpisanie 12 marca 1930 roku ruin palatium i kaplicy na Ostrowie Lednickim do rejestru zabytków (nr rej.: 2404/A), a w 1957 roku — całej wyspy (nr rej.: 73/78/57 z 26.03.1957).

W 1945 roku Ostrów Lednicki został przejęty przez Skarb Państwa, a jego pierwszym tymczasowym opiekunem został Józef Kubacki, kierownik szkoły w Lednogórze. Od tego momentu rozpoczął się nowy etap w dziejach tego miejsca.

Formalnie początki muzeum wiążą się jednak dopiero z latami 60. XX wieku. Po wstępnych działaniach organizacyjno-prawnych prowadzonych od 1962 roku w związku z organizacją Rezerwatu Archeologicznego na Ostrowie Lednickim oficjalnie placówkę tę pod początkową nazwą Muzeum Początków Państwa Polskiego powołano do życia od 1 stycznia 1969 roku mocą uchwały Powiatowej Rady Narodowej w Gnieźnie z 19 grudnia 1968 roku. W uzasadnieniu tej decyzji stwierdzono, że „Rezerwat Archeologiczny na Ostrowie [sic] Lednickim jest Pomnikiem Historii Narodu Polskiego dla turystów całego kraju i zwiedzających turystów zagranicznych i dla przeprowadzenia dalszych badań”. W uchwale Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Gnieźnie z 11 grudnia 1969 roku muzeum nazwane jest jak wspomniano „Muzeum Początków Państwa Polskiego na Lednicy”. Na mocy tej samej uchwały Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Gnieźnie „przekazało” muzeum lednickie pod zarząd Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu. Według uchwały nowa podległość miała obowiązywać od 31 grudnia 1969 roku. W uzasadnieniu tej decyzji napisano m.in., że „[w]artości historyczne Lednicy stwarzają konieczność zorganizowania placówki o szerokim charakterze oddziaływania i znacznym wyeksponowaniu dziejów kształtowania się państwowości polskiej X i XI w.”

Już bowiem w 1966 roku „w uznaniu wybitnej roli, jaką odegrał Ostrów Lednicki w procesie kształtowania się Państwa Polskiego i cywilizacji na naszych ziemiach, Ministerstwo Kultury i Sztuki uznało obiekty na Ostrowie Lednickim [za] Pomnik Historii Kultury Narodu i nadało mu rangę międzynarodową, weryfikując go w klasie «0» zabytków”.

W 1970 roku Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu uchwałą z 30 stycznia wyraziło zgodę na przejęcie przez Wydział Kultury Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu od Wydziału Oświaty i Kultury Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Gnieźnie Muzeum Początków Państwa Polskiego na Lednicy. W 1975 roku zarządzeniem Wojewody Poznańskiego z 14 sierpnia, po powstaniu muzeum w Gnieźnie, pierwotną nazwę muzeum lednickiego zmieniono na Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, nadając placówce nowy statut.

W 1988 roku cały zespół kulturowo-osadniczy i przyrodniczy wokół jeziora Lednica wraz z Ostrowem Lednickim oraz innymi wyspami na tym jeziorze został włączony w przestrzeń nowo powołanego Lednickiego Parku Krajobrazowego, którego celem jest „ochrona krajobrazu historycznego, związanego z zabytkami Ostrowa Lednickiego i licznych stanowisk archeologicznych u wybrzeży jeziora Lednica, stanowiących pozostałości dawnej [średniowiecznej] aglomeracji lednickiej”.

W 1994 roku Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Wałęsa nadał Ostrowowi Lednickiemu status Pomnika Historii, czyli wyspa uzyskała „szczególną formę ochrony jako [jeden z] najcenniejszy[ch] zabytków w Polsce mający duże znaczenie dla dziedzictwa kultury Polski” [MONITOR POLSKI 1994].

W 1999 roku Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy zmieniło organizatora. Na mocy Ustawy o muzeach i Statutu Muzeum nowym organizatorem został Samorząd Województwa Wielkopolskiego, który jest nim do dziś.

Również w 1999 roku mocą decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 28 grudnia Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy wpisano do Państwowego Rejestru Muzeów.

Dziś Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy jest muzeum wielooddziałowym. Pierwotnie opiekowało się tylko ruinami na wyspie jeziora Lednica („wyspa władców”, „święta wyspa”, „chrzcielnica Polski”), później dołączono do niego całą jego otulinę, a następnie gród z relikdami zabudowy architektonicznej w Gieczu (od 1985 roku), wielki gród w Grzybowie koło Wrześni (od 1997 roku), a ostatnio też grodzisko w Radzimi koło Murowanej Gośliny (badania muzeum od 2002 roku; pracownia muzeum od 2006 roku).

W 1973 roku w strukturach organizacyjnych muzeum stworzono dział etnograficzny, który dał początek powołanemu w 1975 roku Wielkopolskiemu Parkowi Etnograficznemu w Dziekanowicach. Obecnie oprócz tworzonej tam z oryginalnych i rekonstruowanych obiektów ekspozycji wsi wielkopolskiej podlega mu jeszcze kilka pojedynczych przykładów budownictwa ludowego przeniesionych lub chronionych in situ, tj. m.in. obiekty w Lednogórze (Moraczewie), Rybitwach i Rogierówku.

Dzięki staraniom kolejnych dyrektorów — Jerzego Łomnickiego (1968–1981), Andrzeja Kaszubkiewicza (1981–2008) i Andrzeja M. Wyrwy (od listopada 2008) — oraz wielu muzealników miejsce to sukcesywnie przybiera coraz szersze ramy organizacyjne, stając się obecnie jednym z najważniejszych muzeów na wolnym powietrzu w Polsce. Jednocześnie jest jednym z najznaczących muzeów historyczno-etnograficznych na ziemiach polskich, a jeśli uwzględnić jego przednormatywne dzieje — **jest najstarszym muzeum na wolnym powietrzu w Polsce liczącym w 2019 roku aż 163 lata!** To „Korona Piastowska”, która chroni dziedzictwo kulturowe z początków państwa i kultury polskiej.

*

Tomem tym honorujemy też 30. rocznicę — perłowy jubileusz — wydania pierwszego tomu „Studiów Lednickich”, które powołano w 1989 roku. Od 2012 roku to podstawowe czasopismo naukowe Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy ukazuje się jako rocznik mający również oficjalną wersję elektroniczną i stronę internetową (<http://studialednickie.pl/>).

otrzymano (received): 14.03.2019; zrecenzowano (revised): 16.05.2019; zaakceptowano (accepted): 18.06.2019

prof. dr hab. Andrzej M. Wyrwa
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Instytut Historii
Zakład Historii Średniowiecznej
ul. Uniwersytetu Poznańskiego 7
61-614 Poznań
i
Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
Dziekanowice 32
62-261 Lednogóra, Polska
e-mail: amwyrwa@gmail.com
 <https://orcid.org/0000-0002-4370-6877>